

Ж. ТҮЙМЕБАЕВ

ҚАЗАҚ ТІЛІ

грамматикалық
анықтағыш

КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК

ГРАММАТИЧЕСКИЙ СПРАВОЧНИК

Ж. ТҮЙМЕБАЕВ

ҚАЗАҚ ТІЛІ
ҚЫСҚАША
ГРАММАТИҚАЛЫҚ АНЫҚТАҒЫШ

ҚАЗАХСКИЙ ЯЗЫК
КРАТКИЙ
ГРАММАТИЧЕСКИЙ СПРАВОЧНИК

АЛМАТЫ — 1991

Түймебаев Ж. Қ. Қазақ тілі. Грамматикалық анықтағыш. — Алматы 1991 ж.

Бұл анықтағышта грамматикалық көрсеткіштер жүйелі түрде кестеге түсіріліп, тілдік анықтамалар мен қағидалар тез де жеңіл түсіну мақсатымен берілген. Буын үндестігі заңдылықтары бойынша қосымшалардың жалғану тәртібі түсінікті және жүйелі түрде көрсетілген.

Анықтағыш қазақ тілін үйренуші жалпы жұртшылыққа, мектеп оқушыларына, студенттерге және қазақ тілі мамандарына арналады.

Түймебаев Ж. Қ. Казахский язык. Грамматический справочник.

В настоящем справочнике в систематическом изложении и наглядной форме, в виде легко обозримых и четко оформленных таблиц представлены важные вопросы казахской грамматики с целью быстрого и легкого усвоения языковых положений и правил.

Справочник предназначен широкому кругу читателей, изучающих казахский язык, ученикам школ, студентам и специалистам по казахскому языку.

КІРІСПЕ (ВВЕДЕНИЕ)

Қазақ тілі — Қазақстан республикасының тұрғылықты халқы қазақ халқының және оның шекарасынан тыс өмір сүріп жатқан қазақтардың (РСФСР, Өзбекстан, Қытай, Монғолия т. б.) ұлттық тілі.

Қазақ тілі Қазақстан республикасының мемлекеттік тілі болып есептеледі.

Қазақ тілі түркі тілдерінің (солтүстік-шығыс ареал) кыпшақ тобына кіреді (татар, башқұрт, қарашай-балқар, құмық, карайым, қырым-татар, қарақалпақ, ноғай) да әсіресе ноғай, қарақалпақ тілдеріне жақын болып табылады.

Қыпшақ ареалы Шығыс Еуропаның Солтүстік Қырымын, Волганың төменгі жағалауы мен Солтүстік Кавказды және Қазақстанды, Хорезімнің бір бөлігін, Қарақалпақстанды, Өзбекстанның бір бөлігін қамтиды.

Қазақ жазуы 1929 жылға дейін араб графикасын, ал 1929 жылдан 1940 жылға дейін латын графикасын қолданған. 1940 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін орыс графикасын қолдануда.

Қазахский язык — национальный язык казахского народа, коренного населения Республики Казахстан, а также проживающего за ее пределами (РСФСР, Узбекистан, Китай, Монголия и т. д.).

Қазахский язык является государственным языком Республики Казахстан.

Қазахский язык входит в кыпчакскую группу (северо-восточн. ареал) тюркских языков (татарский, башкирский, карачаево - балкарский, кумыкский, карaimский, крымско-татарский, қарақалпақский, ногайский) и наиболее близок к ногайскому и каракалпақскому языкам.

Как известно, кыпчакский ареал охватывает собственно Казахстан, часть Восточной Европы — Северный Крым, низовья Волги, Северный Кавказ, часть Хорезма, Қарақалпакию и часть Узбекистана.

Қазахская письменность претерпела ряд изменений, так, до 1929 года в ее основе лежала арабская графика, с 1929 года по 1940 год латинская графика, а с 1940 года по настоящее время — русская графика (кириллица).

Қазіргі қазақ алфавиті 42 әріптен тұрады: 15 әріп дауыстыларды, таңбалайды: (а, ә, о, ө, ы, і, у, ұ, ү, э, и, ю, я, е, ё); 25 әріп дауыссыздарды таңбалайды: (б, в, г, ғ, д, ж, з, й, к, қ, л, м, н, ң, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ, һ); 2 әріп жуандық (ъ) және жіңішке (ь) белгілерін береді

Қазақ тіліне ғана тән дыбыстар ә, ө, ү, ұ, і, к, ғ, ң, һ

Қазақ тілінде екпін көбіне сөздің соңғы буынына түседі

Қазақ тілінде дауыссыз дыбыстар жуан дауысты бар буында жуан қал (ъ); жіңішке дауысты бар буында жіңішке айтылады (кел (ь))

Қазақ тілінде заттың меншіктілігін білдіргенде тек есімдіктер ғана емес, сонымен бірге арнайы тәуелдік жалғаулары да қолданылады.

Менің бала-м (Мой сын)
Сенің дәптер-ің (Твоя тетрадь)

Қазақ тілінде предлогтар жоқ. Орыс тіліндегі предлогтердің мағынасы қазақ тілінде көбінесе септеулік шылаулар арқылы, сонымен бірге септік жалғаулар арқылы да беріледі.

для детей — балалар үшін
купил для Мурата — Мұратқа алдым

Современный казахский алфавит состоит из 42 букв: 15 букв для передачи гласных: (а, ә, о, ө, ы, і, у, ұ, ү, э, и, ю, я, е, ё); 25 әріп дауыссыздарды таңбалайды: (б, в, г, ғ, д, ж, з, й, к, қ, л, м, н, ң, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ, һ); 2 знака ъ (твердый знак), ь (мягкий знак)

Присущие только казахскому языку звуки ә, ө, ү, ұ, ғ, і, к, ғ, ң, һ

В казахском языке ударение большей частью падает на последний слог слова

В казахском языке согласные звуки в слогах с твердыми гласными произносятся твердо (қал/ъ); с мягкими гласными произносятся мягко: кел (ь)

В казахском языке при обозначении принадлежности предмета употребляются не только притяжательные местоимения, но и особые притяжательные окончания:

Менің бала-м (Мой сын)
Сенің дәптер-ің (Твоя тетрадь)

В казахском языке нет предлогов. Значение русских предлогов большей частью передается посредством послелогов, а также в форме косвенных падежей.

балалар үшін — для детей
Мұратқа алдым — купил для Мурата

Қазақ тілінде егер зат есімнің алдында сан есім тұрса, зат есім көптік жалғауын қабылдамайды.

бес студент — пять студентов
(бес студенттер емес)
он оқушы — десять учеников
(он оқушылар емес)

Қазақ тілінде сан есімдер мен сын есімдер зат есімнің алдында анықтауыш қызметінде келгенде род (тек) жағынан өзгермейді.

жақсы кітап — хорошая книга
жақсы кітаптар — хорошие книги
жақсы кітапты — хорошую книгу

үш оқушы — три ученика
үш оқушыға — трем ученикам
екінші бөлме — вторая комната
екінші бөлмені — вторую комнату

Қазақ тілінде орыс тіліндегідей род категориясы жоқ. Сондықтан сын есім, реттік сан есім, есімдіктер сөйлем мағынасына қарай орыс тіліне мужской, женский, средний род бойынша аударыла береді.

үлкен үй — большой дом
үлкен бөлме — большая комната
үлкен терезе — большое окно

біздің үй — наш дом
біздің мектеп — наша школа
біздің көл — наше озеро.

Если перед существительным стоит числительное, то окончание множественного числа в существительном не употребляется

бес студент — пять студентов
он оқушы — десять учеников

В казахском языке числительные и прилагательные в функции определения перед существительным не изменяются ни в числе, ни в падеже.

жақсы кітап — хорошая книга
жақсы кітаптар — хорошие книги
жақсы кітапты — хорошую книгу

үш оқушы — три ученика
үш оқушыға — трем ученикам
екінші бөлме — вторая комната
екінші бөлмені — вторую комнату

В казахском языке категория рода отсутствует. Поэтому одно и то же прилагательное, местоимение или порядковое числительное, в зависимости от смысла предложения, может переводиться на русский язык в мужском, женском или среднем роде.

екінші көше — вторая улица
екінші орын — второе место
екінші класс — второй класс

Қазақ тілінде есім сөз таптары орыс тіліне қарағанда жақ бойынша түрленеді. Есім сөз таптарының жекеше және көпше түрде жіктелуі:

Жекеше

1. Мен оқушымын
2. Сен оқушысын
Сіз оқушысыз
3. Ол оқушы

Көпше

1. Біз оқушымыз
2. Сендер оқушысындар
Сіздер оқушысыздар
3. Олар оқушы (лар)

Жіктеу есімдіктерінің жіктеліп тұрған сөз таптарының алдында тұруы міндетті емес, өйткені жіктік жалғаулары олардың қай жақта тұрғандығын көрсетіп тұр.

Қазақ тілінде **кім?** сұрағы орыс тілінде қарағанда тек адамзатқа қойылады, қалған зат есімдерге, оның ішінде жандыларына да тек **не?** деген сұрақ қойылады.

кім? — әке
не? — от

Сын есім заттанған жағдайда жақ бойынша түрленеді, тәуелдік жалғауын қабылдайды және септеледі.

1. жақсы	4. жақсыны
2. жақсының	5. жақсыда
3. жақсыға	6. жақсыдан
	7. жақсымен

В казахском языке именные части речи, в отличие от русского языка, изменяются по лицам. Спряжение именных частей речи в единственном и во множественном числе:

Ед. ч.

1. Мен оқушымын
2. Сен оқушысын
Сіз оқушысыз
3. Ол оқушы

Мн. ч.

1. Біз оқушымыз
2. Сендер оқушысындар
Сіздер оқушысыздар
3. Олар оқушылар

Употребление личных местоимений (**мен, сен, біз, ол**) перед спрягаемыми частями речи не обязательно, поскольку в личных аффиксах содержится указание на соответствующее лицо.

В казахском языке в отличие от русского вопрос **кім?** (**кто?**) ставится лишь к существительным, обозначающим человека, а ко всем остальным существительным, в том числе и к одушевленным, ставится вопрос **не?** (**что?**). Например: кім? әке (отец), не? ат (лошадь).

Имя прилагательное, субстантивируясь, спрягается по лицам, принимает аффиксы принадлежности и склоняется

1. жақсымын	1. көріктім
2. жақсысың	2. көріктің
3. жақсы	3. көріктісі

Қазақ тілінде есімше зат есімнің алдында анықтауыш қызметінде келгенде орыс тіліндегідей септік бойынша, сандық жағынан түрленбейді.

келген кісі
келген кісілер
келген кісіні

Қазақ тілінде сан есімдер (септік, реттік) зат есімнің алдында анықтауыш қызметінде қолданылғанда сан жағынан түрленбейді және септелмейді.

бір үй — один дом
бірінші үй — первый дом
бір үйде — в одном доме
бірінші балаға — первому мальчику

В казахском языке причастие, стоя перед определяемым существительным, не изменяется ни по падежам, ни по числам в отличие от русского языка, где причастие согласуется с определяемым словом в роде, числе и падеже.

келген кісі — приехавший человек
келген кісілер — приехавшие люди
келген кісіні — приехавшего человека

В казахском языке имена числительные (количественные, порядковые), употребляясь в предложении перед существительным в функции определения, не изменяются в числе и в падеже.

бір үй — один дом
бірінші үй — первый дом
бір үйде — в одном доме
бірінші балаға — первому мальчику

ДҮНИЕ ЖҮЗІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ САНЫ

(Численность казахского народа в мире)

Елдер (Страны)	Саны (Численность)
I. ССРО (СССР)	8465000
1. Қазақстан (Қазақстан)	6790000
2. Өзбекстан (Ўзбекистан)	850000
3. РСФСР	655000
4. Түрікменстан (Туркменистан)	89000
5. Қырғызстан (Киргизстан)	40000
6. Украина	14000
7. Тәжікстан (Таджикистан)	12000
8. Беларусь	5000
9. Грузия	3000
10. Молдова	2000
11. Әзірбайжан (Азербайджан)	2000
12. Латвия	1500
13. Армения	1000
14. Литва	800
15. Эстония	700
II. Шет елде (За рубежом)	1035000
1. Қытай (Китай)	1270000
2. Моңғолия (Монголия)	150000
3. Ауғанстан (Афганистан)	40000
4. Түркия (Турция)	25000
5. Иран	15000
6. АҚШ (США)	10000
7. ФРГ (ГФР)	7000
8. Канада	5000
9. Франция	4000
10. Пакистан	3000
11. Англия	2000
12. Швеция	1000
13. Австралия	900
14. Арабстан	800
15. Австрия	600
16. Аргентина	400
17. Үндістан (Индия)	300
БАРЛЫҒЫ: (ВСЕГО):	10000000

1 1989 жылғы халық санағы мен демограф М. Тәтімовтің мәліметтері бойынша (По данным переписи населения 1989 года и демографа М. Татимова).

Буын үндестігі (Сингармонизм или гармония гласных)

Қазақ тіліндегі тума сөздердің бірыңғай жуан не жіңішке буынды болып келуі буын үндестігі деп аталады. Буын үндестігі заңдылығы кірме сөздерде сақтала бермейді (кі-тап, мұ-ға-лім).

1. а) Егер сөздің алдыңғы буыны жуан болса, келесі буын да жуан болады.

жуан + жуан
қа + ғаз
ба + ла

ә) Егер сөздің соңғы буыны жуан болса, қосымша да жуан болады.

...жуан + жуан
қағаз + ды
бала + лар

2. а) Егер сөздің алдыңғы буыны жіңішке болса, келесі буын да жіңішке болады.

жіңішке + жіңішке
те + ре + зе
ең + бек

ә) Егер сөздің соңғы буыны жіңішке болса, қосымша да жіңішке болады.

...жіңішке + жіңішке
терезе + ге
еңбек + тің

Ескерту:

1. Түбірдің соңғы буынының жуан, жіңішкелігіне қарамай, өз қалпын сақтап тіркесетін қосымшалар.

жуан жіңішке	+	{	-гер, -кер (сауда-гер, айлакер, іс-кер)
			-дар (жара-дар, білім-дар)
			-паз (ас-паз, өнер-паз)
			-пен, -бен, -мен (қол-мен, жер-мен)
			-хана (ем-хана, ауру-хана)
			-қор (жала-қор, жем-қор)
{	-нікі, -дікі, -тікі (әкем-дікі, бала-нікі).		

2. X әрпіне біткен сөздерге жалғанатын қосымша әр уақытта жуан болады.

...x + жуан
цех + та
цех + қа

3. Соңы **ог, уг, рк, рг, на, нг, кс, кг, ск, лк, нкт, кль, брь, бль** сияқты дыбыстар тіркесіне біткен сөздерге жалғанатын қосымша әр уақытта жіңішке болады.

ог, уг, рк, рг, нк, нг, кс, кт, ск, лк, нкт, кль, брь, бль	} + жіңішке
педагог + ті парк + ке	

Ерін үндестігі (Губная гармония)

1. Алдыңғы буында еріндік **о, ұ** дауыстылары болса, келесі буындағы қысаң **ы** еріндік **ү** дыбысына айналады.

о, ұ + ы = о, ұ + ү

- а) о + рын = о + рүн
кү + лын = кү + лүн
- ә) той + ды = той + дү
тұр + ды = тұр + дү

2. Алдыңғы буында еріндік **ө, ү** дауыстылары болса, келесі буындағы қысаң **і** еріндік **ү** дауыстысына айналады.

ө, ү + і = ө, ү + ү

- а) ө + мір = ө + мүр
ү + міт = ү + мüt
- ә) өш + ті = өш + тү
күл + ді = күл + дү

3. Алдыңғы буында еріндік **ө, ү** дауыстылары болса, келесі буындағы қысаң **е** еріндік **ө** дауыстысына айналады.

ө, ү + е = ө, ү + ө

- а) ө + лең = ө + лөң
кү + рек = кү + рөк
- ә) көр + се = көр + сө
күл + се = күл + сө

Дыбыс үндестігі (Ассимиляция или гармония согласных)

Түбір мен қосымша немесе сөздер аралығында қатар келген дыбыстардың бір-біріне ықпал етіп, үндесіп бейімделіп, бірін-бірі игеруі **дыбыс үндестігі** деп аталады.

Дыбыс үндестігі заңдылығының 3 түрі бар:

1. Ілгерінді ықпал (Прогрессивті ассимиляция).
2. Кейінді ықпал (Регрессивті ассимиляция).
3. Тоғыспалы ықпал (Тоғыспалы ассимиляция).

1. Ілгерінді ықпал (Прогрессивная ассимиляция).

Түбір мен қосымша немесе сөздер аралығында қатар келген дыбыстардың алдыңғысының кейінгі дыбысқа ықпал етіп, игеріп, үндесуі **ілгерінді ықпал** деп аталады.

1. Сөз дауыстыға немесе үндіге аяқталса, қосымша ұяң не үндіден басталады.

дауысты + ұяң
үнді + үнді

бала + ға
бала + мен
қол + ды
қол + мен

Ескерту:

а) Қатаң с және ш дыбыстары бұл заңға бағынбайды:

бала-сыз, бала-ша
бар-са, бар-сын
бар-шы, ойын-шық,

ә) Дауысты және үнді л, р, й, н дыбыстарынан кейін өзгелік етістің т жұрнағы жалғана алады:

қара-т, қарай-т, түрлен-т, қызар-т

б) -қар, -кеш, -күнем, -паз, -хана, -тай жұрнақтары да бұл заңға бағынбайды:

жалақор, арбакеш, пайдакүнем, өнерпаз, емхана, әкетай.

2. Сөз ұяңға аяқталса, қосымша ұяңнан басталады.

ұяң + ұяң
қыз + дар
қыз + ға
тәж + ді

3. Сөз қатаңға аяқталса, қосымша қатаңнан басталады.

қатаң + қатаң
кітап + тар
дос + қа

Ескерту:

Сөз ұяң б, в, г, д дауыссыздарына аяқталса, қосымша қатаңнан басталады.

Айтылуы

$$\frac{\text{б}}{\text{в}} \left(\frac{\text{п}}{\text{ф}} \right) + \text{қатаң} \\ \frac{\text{г}}{\text{д}} \left(\frac{\text{к}}{\text{т}} \right)$$

клуб + қа, отряд + тан, Болатов + қа, педагог + пен

4. Сөздер аралығында алдыңғы сынары дауысты, ұяң не үндіге аяқталып, кейінгі сынары қатаң қ, к дыбыстарынан басталса, олар ұяңдап кетеді.

дауысты		дауысты	
ұяң	+ қ, к	=	ұяң
үнді			үнді

+ ғ, ғ

а) Біріккен сөздер аралығында:

Қара + көз = Қара + гөз
Талды + қорған = Талды + қорған
бір + қатар = бір + ғатар

ә) Сөз тіркесі сыңарлары аралығында:

күз келді = күз гелді
жау қайда = жау ғайда.

5. Сөз ш дыбысына аяқталып, қосымша с дыбысынан басталса, с дыбысы ш дыбысына айналады.

ш + с... = ...ш + ш
қаш + са = қаш + ша
іш + сін = іш + шін

6. Алдыңғы сөз қатаңға аяқталып, кейінгі сөз ұяң б дыбысынан басталса, ол қатаңға (п) айналады.

қатаң + б... = қатаң + п

а) Біріккен сөздер аралығында:

Айт + бай = Айт + пай
Жүсіп + бек = Жүсіп + пек

ә) Сөз тіркесі сыңарлары аралығында:

көп бала = көп пала
әкеп бер = әкеп пер

II. Кейінді ықпал (Регрессивная ассимиляция)

Түбір мен қосымша немесе сөздер аралығында қатар келген дыбыстардың аралығында қатар келген дыбыстардың кейінгісінің алдыңғы дыбысқа ықпал етіп, игеріп, үндеуі кейінді ықпал деп аталады.

1. Сөз қатаң **қ, к, п** дыбыстарына аяқталып, қосымша не келесі сөз дауысты, үнді және ұяң **д, ж, з**, дыбыстарынан басталса сөз соңындағы **қ, к, п** ұяңдап **ғ, г, б** дыбыстарына айналады.

$$\begin{array}{l} \text{қ} \\ \text{к} \\ \text{п} \end{array} + \left\{ \begin{array}{l} \text{дауысты} \\ \text{үнді} \\ \text{ұяң д, ж, з} \end{array} \right. = \begin{array}{l} \text{ғ} \\ \text{г} \\ \text{б} \end{array} + \left\{ \begin{array}{l} \text{дауысты} \\ \text{үнді} \\ \text{ұяң д, ж, з.} \end{array} \right.$$

а) Түбір мен қосымша аралығында:

жүрек + і = жүрег + і
 тарақ + ым = тарағ + ым
 ақ + ып = ағ + ып
 бақ + ады = бағ + ады
 шап + у = шаб + у

ә) Сөз бен сөз аралығында:

ақ + ешкі = ағ + ешкі
 көк + аспан = көг + аспан
 жоқ + зат = жоғ + зат
 ақ + жауын = ағ + жауын

Ескерту:

а) Қосымша дауыстыдан басталып, сөздің екінші буынындағы қысаң дауыстылар түскен жағдайда сөз соңындағы **қ, к, п** қатаң дыбыстары ұяңдамайды.

бөрік — бөркі, халық — халқы, қалып — қалпы, әріп — әрпі,

ә) Еліктеуіш сөздердің соңындағы **қ, к, п**, қатаң дыбыстар ұяңдамайды:

қарқ етті, селк етті, зып етті.

2. Сөз қатаң **п** дыбысына аяқталып, оған көсемшенің **-ып, -іп**, жұрнағы жалғанғанда, қатаң **п** үнді **у** дыбысына айналады.

$$\begin{array}{l} \text{п} \\ \text{п} \end{array} + \begin{array}{l} \text{-ып} \\ \text{-іп} \end{array} = \dots \text{у} + \begin{array}{l} \text{-ып} \\ \text{-іп} \end{array}$$

тап + ып = тау + ып
 кеп + іп = кеу + іп

3. Сөз үнді **н** дыбысына бітіп, қосымша не кейінгі сөз **б, п, м** дыбыстарынан басталғанда **н** қос ерін **м** дыбысына айналады.

$$н + \begin{cases} б \\ п \\ м \end{cases} = м + \begin{cases} б \\ п \\ м \end{cases}$$

а) Түбір мен қосымша аралығында:

сен + беді = сем + беді
келген + мін = келгем + мін

ә) Сөз бен сөз аралығында:

Бөген + бай = Бөгем + бай
он бес = ом бес
Жан + пейіс = Жам + пейіс
он парақ = ом парақ
кен мен жер = кем мен жер

4. Сөз **н** дыбысына бітіп, қосымша не кейінгі сөз **к, қ, ғ, г** дыбыстарынан басталғанда, **н** дыбысы **ң** дыбысына айналады.

$$н + \begin{cases} к \\ қ \\ ғ \\ г \end{cases} = ң + \begin{cases} к \\ қ \\ ғ \\ г \end{cases}$$

а) Түбір мен қосымша аралығында:

сән + қой = сәң + қой
сен + гем = сең + гем
тон + ға = тоң + ға

ә) Сөз бен сөз аралығында:

он ғасыр = оң ғасыр
Аман + құл = Аман + ғұл
Сәрсен + гүл = Сәрсен + гүл

5. Сөз ұяң **з** не қатаң **с** дыбыстарына аяқталып, қосымша не кейінгі сөз қатаң **ш** дыбысынан басталғанда **з, с** дыбыстары **ш** дыбысына айналады.

$$\frac{з}{с} + ш... = \frac{...ш}{...ш} + ш$$

а) Түбір мен қосымша аралығында:

сөз + шең = сөш + шөң
таз + ша = таш + ша
қос + шы = қош + шы
ойлас + шы = ойлаш + шы

ә) сөз бен сөз аралығында:

тез шық = теш шық
көз шалды = көш шалды
бос шелек = бош шелек
бас шайқау = баш шайқау

6. Сөз ұяң з дыбысына бітіп, қосымша не кейінгі сөз қатаң с дыбысынан басталғанда, ұяң з қатаң с дыбысына айналады.

$з + с = \dots с + с$

а) түбір мен қосымша аралығында:

жаз + са = жас + са
көз + сіз = көс + сіз

ә) сөз бен сөз аралығында:

көз салу = көс салу
күз сайын = күс сайын.

7. Сөз ұяң з дыбысына бітіп, кейінгі сөз ұяң ж дыбысынан басталғанда з дыбысы ж дыбысына айналады.

$з + ж = ж + ж$
Боз + жігіт = Бож + жігіт
жүз жыл = жүж жыл
мүз жарғыш = мүж жарғыш

III. Тоғыспалы ықпал (Прогрессивно-регрессивная ассимиляция)

Сөз бен сөз аралығында қатар келген дыбыстардың бірібіріне ілгерілі-кейінді ықпал етуінің нәтижесінде екеуінің де өзгеріске ұшырауы тоғыспалы ықпал деп аталады.

1. Сөз үнді н дыбысына бітіп, кейінгі сөз қатаң қ не к дыбыстарынан басталғанда н дыбысы ң дыбысына қ, к дыбыстары ғ, г дыбыстарына айналады.

$н + к = ң + ғ$
 $н + к = ң + г$

Қазан + қап = Қазаң + ғап
ортан қолдай = ортаң ғолдай
мен көрдім = мең гөрдім
Есен + келді = Есең + гелді

2. Сөз с дыбысына бітіп, кейінгі сөз ж дыбысынан басталғанда, екеуі де ш дыбысына айналады.

$с + ж = ш + ш$
тас жол = таш шол
Қос + жан = Қош + шан
бас жақ = баш шақ

Жіктік жалғау (Формы спряжения)

Қазақ тілінде есімдер де, етістіктер де жақ бойынша түрлене алады. Жіктік жалғаулары жақтық мағына берумен қатар, жекеше, көпше мағыналарды да бере алады. Қазақ тілінде жіктік жалғаудың төрт түрі бар.

1 түрі. Зат есім, сын есім, есімдік қалып етістіктері (отыр, тұр, жатыр, жүр), есімшелер, үстеулер.

Жақ	Жекеше	Көпше
I	-мын, -бын, -пын -мін, -бін, -пін	-мыз, -быз, -пыз -міз, -біз, -піз
II	-сың -сің	-сыңдар -сіңдер
II (сыпайы түрі)	-сыз -сіз	-сыздар -сіздер
III	∅	∅

2 түрі. Көсемшенің -а, -е, -й және -ып, -іп, -п тұлғалы түрлері.

Жақ	Жекеше	Көпше
I	-мын, -пын -мін, -пін	-мыз, -пыз -міз, -піз
II	-сың -сің	-сыңдар -сіңдер
II (сыпайы түрі)	-сыз -сіз	-сыздар -сіздер
III	-ды, -ты -ді, -ті	-ды, -ты -ді, -ті

3 түрі. Нақтылы еткен шақ (-ды, -ді, -ты, -ті) пен шартты рай (-са, -се) тұлғалары.

Жақ	Жекеше	Көпше
I	-м	-к, -к
II	-ң	-ңдар, -ңдер
II (сыпайы түрі)	-ңыз, -ңіз	-ңыздар, -ңіздер
III	∅	

4 түрі. Етістіктің бұйрық рай тұлғасы.

Жақ	Жекеше	Көпше
I	-айын, -ейін -йын, -йін	-айық, -ейік -йық, -йік
II	∅	-ындар, -індер -ндар, -ндер
II (сыпайы түрі)	-ңыз, -ңіз -ңыз, -ңіз	-ыңыздар, -іңіздер -ңыздар, -ңіздер
III	-сын, -сін	-сын, -сін

Жалғаулардың орын тәртібі

Қазақ тілінде қосымшалардың өзіндік жалғану тәртібі бар. Сөзге жұрнақ, сонан кейін көптік, тәуелдік, септік және жіктік жалғаулары бірінен соң бірі жалғанады.

Сөз	Қосымшалар				
	жұрнақ	көптік жалғау	тәуелдік жалғау	септік жалғау	жіктік жалғау

оқу-шы-лар-ыңыз-быз
оқу-шы-лар-ыңыз-ға

Дауысты дыбыстар (Гласные звуки): **а, ә, о, е, ұ, ү, і, и**

Қазақ тіліне тән дауыстылар (Специфические гласные казахского языка): **ә, ө, ұ, ү, і**

I. Тілдің қатысына қарай (По положению языка)	Жуан (Твердые)	а, о, ұ, ы, у
	Жіңішке (Мягкие)	ә, ө, ү, і, е, и
II. Еріннің қатысына қарай (По участию губ)	Еріндік (Губные)	о, ө, ұ, ү, у
	Езулік (Негубные)	а, ә, ы, і, е, и
III. Жақтың қатысына қарай (По степени раскрытия рта)	Ашық (Широкие)	а, ә, о, ө, е
	Қысан (узкие)	ұ, ү, ы, і, и, у

Дауыссыз дыбыстар (Согласные звуки): б, в, г, ғ, д, ж, з, й, к, қ, л, м, н, ң, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ, һ (у)

Қазақ тіліне тән дауыссыздар (Специфические для казахского языка согласные): қ, ғ, ң, һ

I. Дауыстың (салдырдың) қатысына қарай (по участию шума и голоса)

1. Қатаң (глухие)		п, ф, т, с, ш, к, қ, х, ц, ч
2. Ұяң (звонкие)		б, в, г, ғ, д, ж, з
3. Үнді (сонорные)	1. Мұрын жолды (носовые)	м, н, ң
	2. Ауыз жолды (плавные)	л, р, й, у

II. Жасалу орнына қарай (По месту образования):

1. Ерін (губные)	1. Еріндік (губные)	п, б, м, у
	2. Ерін мен тіс (губно-зубные)	ф, в
2. Тіл (язык)	1. Тіл алды (переднеязычные)	т, у, с, з, ш, ж, ц, ч, н, р, л
	2. Тіл ортасы (среднеязычные)	й, қ, г
	3. Тіл арты (заднеязычные)	қ, ғ, ң, х
3. Көмей (гортанные)	һ	

III. Айтылу жолына қарай (По способу образования):

1. Шұғыл (смычные)	п, б, т, д, к, г, қ, ц, ч, м, н, ң
2. Ызың (щелевые)	ф, в, з, с, ж, ш, х, ғ, һ, л, й, у
3. Діріл (вibrant)	р

Көптік жалғау (Аффиксы множественности)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты және үнді р, й, у (Гласные и сонорные р, й, у)	Ұяң з, ж және үнді л, м, н, ң (Звонкие з, ж) и сонорные л, м, н, ң)	Қатаң және ұяң б, в, г, д (Глухие и звонкие б, в, г, д)
Алдыңғы буын (Передний слог)			
Жуан (Твердый)	-лар	-дар	-тар
Жіңішке (Мягкий)	-лер	-дер	-тер

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты және үнді р, й, у (Гласные и сонорные р, й, у)	Ұяң з, ж және үнді л, м, н, ң (Звонкие з, ж) и сонорные л, м, н, ң)	Қатаң және ұяң б, в, г, д (Глухие и звонкие б, в, г, д)
Алдыңғы буын (Передний слог)			
Жуан (Твердый)	бала + лар	қыз + дар	завод + тар
Жіңішке (Мягкий)	әже + лер	әйел + дер	студент + тер

Тәуелдік жалғау (Притяжательные аффиксы)

Тәуелдік жалғау заттың белгілі біреуге тән екендігін білдіреді. Орыс тілінде мұндай қосымша жоқ: дәптер+ім (моя тетрадь), дәптер+ің (твоя тетрадь).

Притяжательные аффиксы указывают на принадлежность предмета тому или иному лицу. В русском языке таких аффиксов нет: дәптер+ім (моя тетрадь), дәптер+ің (твоя тетрадь).

Оңаша (Частная)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты (Гласный)		Дауыссыз (Согласный)	
Жақ (лицо)				
I. Менің (мой, моя, моё мои)	-м	-м	-ым	-ім
II. Сенің (твой, твоя, твоё, твои) Сіздің (Ваш, Ваши, Ваше, Ваши)	-ң	-ң	-ың	-ің
III. Оның (его, её)	-сы	-сі	-ы	-і
Буын (Слог)	Жуан (твердый)	Жіңішке (мягкий)	Жуан (твердый)	Жіңішке (мягкий)

Ортақ (общая)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты (Гласный)		Дауыссыз (Согласный)	
Жақ (лицо)				
I. Біздің (наш, наши)	-мыз	-міз	-ымыз	-іміз
II. Сендердің (Ваш, Ваши)	-лар } +ың	-лер } +ің	-дар } +ың -лар } +ың -тар }	-дер } +ің -лер } +ің -тер }
II. Сіздердің (Ваш, Ваши)	-лар } +ыңыз	-лер } +іңіз	-дар } +ыңыз -лар } +ыңыз -тар }	-дер } +іңіз -лер } +іңіз -тер }
III. Олардың (их)	-сы	-сі	-ы	-і
Буын (Слог)	Жуан (твердый)	Жіңішке (мягкий)	Жуан (твердый)	Жіңішке (мягкий)

Оңаша (Частная)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты (Гласные)		Дауыссыз (Согласные)	
Жақ (Лицо)				
I. Менің	аға+м	әке+м	ат+ым	ел+ім
II. Сенің	аға+ң	әке+ң	ат+ың	ел+ің
III. Сіздің	аға+ңыз	әке+іңіз	ат+ыңыз	ел+іңіз
III. Оның	аға+сы	әке+сі	ат+ы	ел+і
Буын (Слог)	Жуан (Твердый)	Жіңішке (Мягкий)	Жуан (Твердый)	Жіңішке (Мягкий)

Ортақ (Общая)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты (Гласные)		Дауыссыз (Согласные)	
Жақ (Лицо)				
I. Біздің	аға+мыз	әке+міз	ат+ымыз	ел+іміз
II. Сендердің	аға+ларың	әке+лерің	ат+тарың	ел+дерің
III. Сіздердің	аға+ларың	әке+леріңіз	ат+тарыңыз	ел+деріңіз
III. Олардың	аға+сы	әке+сі	ат+тары	ел+і
Буын (Слог)	Жуан (Твердый)	Жіңішке (Мягкий)	Жуан (Твердый)	Жіңішке (Мягкий)

Септік категориясы (Категория склонения)

Септіктер (Падежи)	Сұрақтары (Вопросы)	Жалғаулары (Окончания)
1. Атау (Именительный)	кім? не? (кто? что?)	
2. Ілік (Родительный)	кімнің? ненің? (чей? чья? чьё? кого? чего?)	-ның, -нің, -дың, -дің, -тың, -тің
3. Барыс (Дательно- направительный)	кімге? неге? қайда? (кому? чему? куда?)	-ға, -ге, -қа, -ке, -а, -е, -на, -не
4. Табыс (Винительный)	кімді? нені? (кого? что?)	-ны, -ні, -ды, -ді, -ты, -ті, -н
5. Жатыс (Местный)	кімде? неде? қайда? қашан? (у кого? в ком? у чего? в чем? на чем? где? когда?)	-да, -де, -та, -те, -нда, -нде
6. Шығыс (Исходный)	кімнен? неден? қайдан? (от кого? у кого? от чего? из чего? откуда?)	-дан, -ден, -тан, -тен, -нан, -нен
7. Көмектес (Творитель- ный)	кіммен? немен? қалай? (с кем? с чем? как?)	-мен (менен), -бен (бе- нен), -пен (пенен)

Ілік септік (Родительный падеж)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, үнді м, н, ң (Гласные, сонор- ные м, н, ң)	Ұяң з, ж, үнді р, л, й, у (Звонкие з, ж, сонорные р, л, й, у)	Қатан, ұяң б, в, г, д (Глухие, звонкие б, в, г, д)
Буын (Слог)			
Жуан (Твердый)	-ның	-дың	-тың
Жіңішке (Мягкий)	-нің	-дің	-тің

Барыс септік (Дательно-направительный падеж)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, үнді, ұяң з, ж, (Гласные, сонорные, звонкие з, ж,)	Қатаң, ұяң б, в, г, д (Глухие, звонкие б, в, г, д)	I, II жақ тәуелдік жалғауы (I, II лица притяжа- тельной формы)	III жақ тәуелдік жалғауы (III лицо притяжа- тельной формы)
Буын (Слог)				
Жуан (Твердый)	-ға	-қа	-а	-на
Жіңішке (Мягкий)	-ге	-ке	-е	-не

Табыс септік (Винительный падеж)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты (Гласные)	Үнді, ұяң з, ж (Сонорные звонкие з, ж)	Қатаң, ұяң б, в, г, д (Глухие, звонкие б, в, г, д)	III жақ тәуелдік жалғауы (III лицо притяжа- тельной формы)
Буын (Слог)				
Жуан (Твердый)	-ны	-ды	-ты	-н
Жіңішке (Мягкий)	-ні	-ді	-ті	-н

Жатыс септік (Местный падеж)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, үнді, ұяң з, ж (Гласные, сонор- ные, звонкие з, ж)	Қатаң, ұяң б, в, г, д (Глухие, звонкие б, в, г, д)	III жақ тәуелдік жалғауы (III лицо притя- жательной формы)
Буын (Слог)			
Жуан (Твердый)	-да	-та	-нда
Жіңішке (Мягкий)	-де	-те	-нде

Шығыс септік (Исходный падеж)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, ұяң з, ж, үнді р, л, й, у (Гласные, звонкие з, ж, сонорные р, л, й, у)	Үнді м, н, н, III жак тәуелдік жалғауы (Сонорные м, н, н, III лицо притяжа- тельной формы)	Қатаң, ұяң б, в, г, д (Глухие, звонкие б, в, г, д)
Буын (Слог)			
Жуан (Твердый)	-дан	-нан	-тан
Жіңішке (Мягкий)	-ден	-нен	-тен

Көмектес септік (Творительный падеж)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, үнді (Гласные, сонор- ные)	Ұяң з, ж (Звонкие з, ж)	Қатаң, ұяң б, в, г, д (Глухие, звонкие б, в, г, д)
Буын (Слог)			
Жуан (Твердый)	-мен/-менен	-бен/-бенен	-пен/-бенен
Жіңішке (Мягкий)			

Сұраулық шылаулар (Вопросительные частицы)

Қазақ тіліндегі ма? (ме? ба? бе? па? пе?) сұраулық шылаулары орыс тіліндегі ли частицасына сәйкес келеді және ешқашан түсіріліп айтылмайды.

Вопросительные частицы ма? (ме, ба, бе, па, пе) в казахском языке соответствуют частице ли в русском языке и никогда в речи не опускаются.

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты және үнді р, л, й, у (гласные и со- норные р, л, й, у)	Ұяң з, ж және үнді м, н, н (звонкие з, ж и сонорные м, н, н)	Қатаң және ұяң б, в, г, д (Глухие и звонкие б, в, г, д)
Буын (слог)			
Жуан (твердый)	ма?	ба?	па?
Жіңішке (мягкий)	ме?	бе?	пе?

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты және үнді р, л, й, у (гласные и сонорные р, л, й, у)	Ұяң з, ж, және үнді м, н, ң (звонкие з, ж и сонорные м, н, ң)	Қатаң және ұяң б, в, г, д (Глухие и звонкие б, в, г, д)
Буын (слог)			
Жуан (твердый)	ұл ма? барды ма?	қыз ба? бардың ба?	завод па? алыс па?
Жіңішке (мягкий)	терезе ме? келді ме?	теңіз бе? келдің бе?	ит пе? күшік пе?

Болымсыз етістік (Отрицательная форма глагола)

Болымсыз етістік етістікке, болымсыздық **-ма (-ме, -ба, -бе, -па, -пе)** қосымшаларының тіркесуі арқылы жасалады.

Отрицательная форма глагола образуется присоединением к основе глагола аффиксов отрицания **-ма (ме, ба, бе, пе, па)**.

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты және үнді р, л, й, у (гласные и сонорные р, л, й, у)	Ұяң және үнді м, н, ң (звонкие и сонорные м, н, ң)	Қатаң (глухие)
Буын (слог)			
Жуан (твердый)	-ма	-ба	-па
Жіңішке (мягкий)	-ме	-бе	-пе

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты және үнді р, л, й, у (гласные и сонорные р, л, й, у)	Ұяң және үнді м, н, ң (звонкие и сонорные м, н, ң)	Қатаң (глухие)
Буын (слог)			
Жуан (твердый)	бар+ма кара+ма сау+ма отыр+ма	жаз+ба нан+ба	айт+па шық+па
Жіңішке (мягкий)	кел+ме сүй+ме жүр+ме	ез+бе сен+бе	іш+пе өт+пе

Зат есім (Имя существительное)

Түрлері (Типы)	Мысалдар (Примеры)	
I. Мағынасына қарай (По значению)	1. Жалпы (Нарицательные)	бала, адам, дала, үй
	2. Жалқы (Собственные)	Болат, Алматы, Қазақ- стан
II. Тұлғасына қарай (По способу образо- вания)	1. Негізгі (Непроизводные)	ел, жер, сү, от, қала
	2. Туынды (Производные)	қойшы, балалық, білім, айтыс
III. Құрамына қарай (По составу)	1. Дара (Простые)	тарак, жылқы, ауыл, жігіт
	2. Күрделі (Сложные)	
	а. Біріккен (Сраченно-слитные)	бәйтерек, белбеу, Ақсу, қырықаяқ, күнбағыс, орынбасар
	ә. Қосарлы (Парные)	ата-ана, ел-жұрт, жау- ын-шашын, ой-қыр, та- мыр-таным
	б. Тіркесті (Словосочетания)	аяқ киім, балалар бақ- шасы, ауыл шаруашы- лығы, сары май
	в. Қысқарған (Сложносокращен- ные)	ҚазМУ, атком, педин- ститут, диамат, см, кг, кв

Сын есім (Имя прилагательное)

	Түрлері (Типы)	Мысалдар (Примеры)
<p>I. Мағынасына қарай (По значению)</p>	<p>1) Сапалық (Качественные)</p> <p>2) Қатыстық (Относительные)</p>	<p>ақ, қара, жеңіл, үлкен, сұлу</p> <p>тұзды, арманды, ақшалы</p>
<p>II. Тұлғасына қарай (По способу образования)</p>	<p>1) Негізгі (Непроизводные)</p> <p>2) Туынды (Производные)</p>	<p>жақсы, әлемі, кең, суық</p> <p>қысқы, таулы, сынық, өткір</p>
<p>III. Құрамына қарай (По составу)</p>	<p>1) Дара (Простые)</p> <p>2) Күрделі (Сложные)</p>	<p>кші, тар, нәзік, мол</p> <p>ойлы-қырлы, қызыл ала, ұзын бойлы, жақсы-жаман</p>

Сын есімнің жасалуы (Словообразование имен прилагательных)

I. Морфологиялық (синтетикалық) тәсіл арқылы жасалуы
(Морфологический (синтетический) способ словообразования)

1) Сын есімдердің есімдерден жасалуы (Образование прилагательных от имен)

Жұрнақтар (Аффиксы)	Мысалдар (Примеры)
1. -лы, -лі, -ды, -ді, -ты, -ті	атақты, пайдалы, тасты
2. -лық, -лік, -дық, -дік, -тық, -тік	калалық, жылдық, қоғамдық
3. -сыз, -сіз	пайдасыз, білімсіз, ақылсыз
4. -қы, -кі, -ғы, -гі	жазғы, күзгі, қазіргі, ішкі
5. -шыл, -шіл	турашыл, ұйқышыл, көпшіл
6. -дай, -дей, -тай, -тей	таудай, -тақтайдай, үйдей
7. -лас, -лес, -дас, -дес, -тас, -тес	пікірлес, қызметтес, жерлес, көршілес
8. -шаң, -шең	көйлекшең, сөзшен, ашушаң
9. -и	әдеби, мәдени, тарихи, әскери
10. -қой	сәнқой, әзілқой, кәсіпқой
11. -қор	жемқор, жалақор, ызакор
12. -паз	өнерпаз, білімпаз, жағымпаз
13. -дар, -тар	қарыздар, білімдар, хабардар

2) Сын есімдердің етістіктерден жасалуы (Образование прилагательных от глаголов)

Журнақтар (Аффиксы)	Мысалдар (Примеры)
1. -к, -к, -ык, -ік, -ақ, -ек	сынық, жабық, ашық, қорқақ, сирек, ісік
2. -қыш, -кіш, -ғыш, -гіш	сенгіш, сезгіш, тапқыш, тоңғыш
3. -қыр, -кір, -ғыр, -гір	тапқыр, өткір, білгір, ұшқыр
4. -дық, -дік	жалаулық, тістеуік, манырауық
5. -нды, -інді, -ынды, -нді	туынды, жаттанды, жасанды
6. -ңқы, -іңкі, -ыңқы, -ңкі	басыңқы, ісіңкі, көтеріңкі
7. -ма, -ме, -ба, -бе, -па, -пе	қызба, бөспе, даурықпа, құрама
8. -малы, -мелі, -балы, -белі, -палы, -пелі	ауыспалы, таңдамалы, серіппелі, бүрмелі
9. -улы, -улі	ерттеулі, жинаулы, бүктеулі
10. -ымды, -імді, -мды, -мді	жарамды, сенімді, тиімді, қонымды
11. -шақ, -шек	мақтаншақ, еріншек
12. -қақ, -ғақ	жабысқақ, тоңғақ, майысқақ
13. -қы, -кі, -ғы, -гі	жинақы, күлдіргі, бұралқы
14. -ғылықты, -гілікті, -қылықты, -кілікті	жергілікті, тұрғылықты, жеткілікті, тыңғылықты
15. -аған, -еген	сүзеген, қабаған, қашаған

II. Синтаксистік (аналитикалық) тәсіл арқылы жасалуы (Синтаксический (аналитический) способ словообразования)

I. Қосарлы сын есімдер	а) ұзын-ұзын, биік-биік ә) ұзынды-қысқалы, үлкенді-кішілі б) ұсақ-түйек, жаман-жұман в) қоғамдық-саяси, әскери-саяси
II. Тіркесті сын есімдер	а) кара қасқа, қызыл ала ә) ақ шашты, қысқа бойлы б) жібек баулы, ат жақты
III. Тұрақты тіркес	а) қолы ашық, тілі ұзын, басы бос, көзі ашық ә) көңіл көтерерлік, күн көрерлік

Сын есімнің шырайлары (Степени сравнения прилагательных)

Шырай түрлері (Степени сравнения)	Жұрнақтары (Аффиксы)	Мысалдар (Примеры)
I. Жай шырай (Положительная степень)		әдемі, жақсы, ақ, көк
II. Салыстырмалы шырай (Сравнительная степень)	<p>-рак, -рек, -ырақ, -ірек</p> <p>-лау, -леу, -дау, -деу, -тау, -теу</p> <p>-қыл, -ғыл, -ғылт, -ғылым, -қылтым</p> <p>-шыл, -шіл, -шылтым, -шілтім</p> <p>-ілдір</p> <p>-ақ, -қай, -ғыш</p>	<p>жақсырақ, ағырақ, көгірек</p> <p>жақсылау, ақтау, көктеу</p> <p>қуқыл, бозғыл, сұрғылт, сұрғылым, аш-қылтым</p> <p>көкшіл, көкшілтім, ақшыл, ақшылтым</p> <p>көкшілтім</p> <p>көгілдір</p> <p>бозан, қарған, сарғыш, сұрқай</p>
III. Күшейтілелі шырай (Превосходительная степень)	<p>1) Күшейткіш бұйын арқылы</p> <p>2) өте, тым, аса, бек, тіпті, нағыз, ең, нақ</p>	<p>жап-жақсы, әп-әдемі, сап-сары</p> <p>өте әдемі, тым жақсы, аса биік, тіпті жақын</p>

Сан есім (Имя числительное)

	Түрлері (Типы)	Мысалдар (Примеры)
I. Тұлғасына қарай (По способу образования)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Негізгі (Непроизводные) 2. Туынды (Производные) 	<p>екі, төрт, елу, қырық</p> <p>бірінші, екеу, бірер, елудей</p>
II. Құрамына қарай (По составу)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дара (Простые) 2. Күрделі (Сложные) 	<p>бір, екі, бес, жүз, мың</p> <p>он бес, бес жүз, бір мың елу</p>
III. Мағынасына қарай (По значению)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Еселтік (Количественные) 2. Реттік (Порядковые) 3. Жинақтық (Собирательные) 4. Топтау (Разделительные) 5. Болжалдық (Предположительные) 6. Белшектік (Дробные) 	<p>бір, екі, жүз, мың</p> <p>бірінші, жүзінші, мыңыншы</p> <p>біреу, екеу, үшеу, бесеу</p> <p>оннан, мыннан, екі-екіден</p> <p>елудей, бірер, мыңдап, жүздеген</p> <p>үштен бір, екі бүтін оннан екі</p>

Сан есімнің мағыналық түрлері (Разряды имен числительных)

Түрлері (Типы)	Сұрақтары (Вопросы)	Жасалу жолдары (Способы образования)	Мысалдар (Примеры)
I. Есептік сан есімдер (Количественные числительные)	қанша? неше? (сколько?)		бір, екі, үш, төрт, бес, алты, жеті, сегіз, тоғыз, он, жиырма, отыз, қырық, елу, алпыс, жетпіс, сексен, тоқсан, жүз, алты жүз, жүз мың, бес мың
II. Реттік сан есімдер (Порядковые числительные)	нешінші? қаншасыншы? (который?)	-ыншы, -інші, -ншы, -нші	бірінші, екінші, үшінші, төртінші, бесінші, алтыншы
III. Жинақтық сан есімдер (Собирательные числительные)	нешеу? (сколько?)	-ау, -еу	біреу, екеу, үшеу, төртеу, бесеу, алтау, жетеу

Түрлері (Типы)	Сұрақтары (Вопросы)	Жасалу жолдары (Способы образования)	Мысалдар (Примеры)
IV. Бомжалдық сан есімдер (Предположительные числительные)	қанша? неше? қаншадай? нешеге жуық? (приблизительно сколько?)	1. -дай, -дей, -тай, -тей 2. -даған, -деген, -таған, -теген 3. -ер 4. -лап, -леп, -дап, -деп, -тап, -теп 5. -лар+септік жалғауы 6. есептік+есептік	елудей, отыздай ондаған, жүздеген, мыңдаған бірер жүздеп, ондап, елулеп, мыңдап, үшеулеп отыздарда, елулерде бес-алты, елу-алпыс, екі-үш мың, бір-екі жүз
V. Топтау сан есім (Разделительные числительные)	нешеден? қаншадан? (по сколько?)	-дан, -ден, -тан, -тен, -нан, -нен	бестен, оннан, жүзден, он алтыдан, отыз бестен, екі-екіден, жүз-жүзден, бір литрден
VI. Бөлшектік сан есімдер (Дробные числительные)	қанша? неше? (сколько?)	1) есептік+шығыс септігі 2. жарты, жарым, ширек	$\frac{1}{10}$ — оннан бір, $1 \frac{3}{5}$ — бір бүтін 1500 — мың жарым, 50 — жүздің жарғысы

Реттік сан есім (Порядковые числительные)

Реттік сан есім, есептік сан есімдерге **-ншы** (-ыншы, нші, **-інші**) қосымшаларының жалғануы арқылы жасалады.

Порядковые числительные образуются от количественных числительных с помощью окончаний **-ншы** (**-ыншы**, **-нші**, **-інші**).

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты (гласные)	Дауыссыз (согласные)
Буын (слог)		
Жуан (твёрдый)	-ншы	-ыншы
Жіңішке (мягкий)	-нші	-інші

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты (гласные)	Дауыссыз (согласные)
Буын (слог)		
Жуан (твёрдый)	алты+ншы	тоғыз+ыншы
Жіңішке (мягкий)	екі+нші	бір+інші

Есімдік (Местоимение)

Түрлері (Типы)	Мысалдар (Примеры)	
I. Тұлғасына қарай (По способу образования)	1. Негізгі (Непроизводные)	мен, сен, не, кім
	2. Туынды (Производные)	біреу, мынау, қандай, барлық
II. Құрамына қарай (По составу)	1. Дара (Простые)	ол, анау, сонау, қанша
	2. Күрделі (Сложные)	бірнеше, кейбіреу, ешкім, әрбір, бірде-бір, қай-қайсы, кімде-кім
III. Мағынасына қарай (По значению)	1. Жіктеу (Личные)	мен, сен, сіз, ол, біз (біздер), сендер, сіздер, олар
	2. Сілтеу (Указательные)	бұл, сол, ол, мына, мынау, осы, осынау, міне, әні, сона, сонау, әне, әнеки, ана, анау
	3. Сұрау (Вопросительные)	кім? не? неше? қай? қандай? қалай? қашан? қайсы? қайдан? қайда? нешеу? нешінші?
	4. Өздік (Возвратные)	өз, өзім, өзін, өзіңіз, өзі, өзіміз, өздеріңіз
	5. Белгісіздік (Неопределенные)	а) бір, біреу, бірдеңе, бірнеше, біреу-міреу, кейбір, кейбіреу, қайбір, қайсыбір ә) әркім, әрне, әрқайсы, әрқалай, әрдайым, әрқашан б) әлдекім, әлдеңе, әлдеқайдан, әрнеше, әрқалай, әлдеқашан, алдақашан
	6. Болымсыздық (Отрицательные)	еш, ешкім, ешбір, ешқашан, ешқайда, ештеме, дәнеме, ешқайсысы, ешқандай, түк
	7. Жалпылау (Определительные)	бәрі, бүкіл, барлық, күллі, бүтін, барша, түгел, бар, бүткіл

Жіктеу есімдіктерінің септелуі (Склонения личных местоимений)

Жақ (Лицо)		Жекеше (Единственное число)			III
		I	II	II Сыйпайы түрі (Вежливая форма)	
Септіктер (Падежи)					
1. Атау (Именительный)	мен (я)	сен (ты)	сіз (вы)	ол (он, она, оно)	
2. Ілік (Родительный)	менің (мой, моя, мое)	сенің (твой, твоя, твоё)	сіздің (ваш)	оның (его, её)	
3. Барыс (Дательно-направительный)	маған (мне)	саған (тебе)	сізге (вам)	оған (ему, ей)	
4. Табыс (Винительный)	мені (меня)	сені (тебя)	сізді (вас)	оны (его, её)	
5. Жатыс (Местный)	менде (у меня)	сенде (у тебя)	сізде (у вас)	онда (у него, у нее)	
6. Шығыс (Исходный)	менен (от меня, у меня)	сенен (от тебя, у тебя)	сізден (от вас, у вас)	онан (от него, от нее, у него, у нее)	
7. Көмектес (Творительный)	менімен (со мной)	сенімен (с тобой)	сізбен (с вами)	онымен (с ним, с ней)	

Көпше (Множественное число)

Жак (Лицо)	Көпше (Множественное число)			III
	I	II	II Сыпайы түрі (Вежливая форма)	
Септіктер (Падежи)				
1. Атау (Именительный)	біз (мы)	сендер (вы)	сіздер (вы)	олар (они)
2. Ілік (Родительный)	біздің (наше)	сендердің (ваш)	сіздердің (ваш)	олардың (их)
3. Барыс (Дательно-направительный)	бізге (нам)	сендерге (вам)	сіздерге (вам)	оларға (им)
4. Табыс (Винительный)	бізді (нас)	сендерді (вас)	сіздерді (ваш)	оларды (их)
5. Жағым (Местный)	бізде (у нас)	сендерде (у вас)	сіздерде (у вас)	оларда (у них)
6. Шығым (Исходный)	бізден (от нас, у нас)	сендерден (от вас, у вас)	сіздерден (от вас, у вас)	олардан (от них, у них)
7. Көмектес (Творительный)	бізбен (с нами)	сендермен (с вами)	сіздермен (с вами)	олармен (с ними)

Сілтеу есімдіктерінің септелуі (Склонение указательных местоимений)

Есімдіктер (Местоимения)	Бұл	Сол	Осы	Ана	Мына
1. Атау (Именительный)	бұл (это, этот)	сол (тот)	осы (это)	ана (вон, тот)	мына (это)
2. Ілік (Родительный)	бұның (этого)	соның (того)	осының (этого)	ананың (того)	мынаның (этого)
3. Барыс (Дательно-на- правительный)	бұған (этому)	соған (тому)	осыған (этому)	анаған (тому)	мынаған (этому)
4. Табыс (Винительный)	бұны (этого, эту)	соны (того, ту)	осыны (этого)	ананы (того)	мынаны (этого)
5. Жатыс (Местный)	бұнда (здесь)	сонда (там)	осында (здесь)	анада (в том)	мынада (в этом)
6. Шығыс (Исходный)	бұған (от этого)	содан (от того, оттуда)	осыдан (от этого)	анадан (от того)	мынадан (от этого)
7. Көмектес (Творитель- ный)	бұнымен (с этим)	сонымен (с тем)	осымен (с этим)	анамен (с тем)	мынамен (с этим)

**Сілтеу есімдіктерінің тәуелденуі
(Притяжательная форма указательных местоимений)**

Есімдіктер (Местоимения)	Бұл	Сол	Ол	Осы
Жақ (Лицо)				
I. Менің	бұным мұным	соным	оным	осым
II. Сенің	бұның мұның	соның	оның	осың
III. Сіздің	бұныңыз мұныңыз	соныңыз	оныныңыз	осыңыз
III. Оның	бұнысы мұнысы	сонысы	онысы	осысы осынысы

**Өздік есімдіктің септелуі
(Склонение возвратного местоимения)**

Жекеше (Единственное число)

Жақ (Лицо)	I	II	II Сыпайы түрі (Вежливая форма)	III
Септіктер (Падежи)				
1. Атау (Именительный)	өзім (я сам, я сама)	өзің (ты сам, ты сама)	өзіңіз (вы сами)	өзі (он сам, она сама)
2. Ілік (Родительный)	өзімнің	өзіңнің	өзіңіздің	өзіңнің
3. Барыс (Дательно-на- правительный)	өзіме	өзіңе	өзіңізге	өзіне
4. Табыс (Винительный)	өзімді	өзіңді	өзіңізді	өзін
5. Жатыс (Местный)	өзімде	өзіңде	өзіңізде	өзіңде
6. Шығыс (Исходный)	өзімнен	өзіңмен	өзіңізден	өзінен
7. Көмектес (Творитель- ный)	өзіммен	өзіңмен	өзіңізбен	өзімен

Көпше (Множественное число)

Жақ (Лицо)	I	II	II Сыпайы тү- рі (Вежливая форма)	III
Септіктер (Падежи)				
1. Атау (Именительный)	өзіміз өздеріміз (мы сами)	өздерің (вы сами)	өздеріңіз (вы сами)	өздері (они сами)
2. Ілік (Родительный)	өзіміздің өздеріміз- дің	өздеріңнің	өздеріңіз- дің	өздерінің
3. Барыс (Дательно-на- правительный)	өзімізге өздерімізге	өздеріңе	өздеріңізге	өздеріне
4. Табыс (Винительный)	өзімізді өздерімізді	өздеріңді	өздеріңізді	өздерін
5. Жатыс (Местный)	өзімізде өздерімізде	өздеріңді	өздеріңізде	өздерінде
6. Шығыс (Исходный)	өзімізден өздеріміз- ден	өздеріңнен	өздеріңіз- ден	өздерінен
7. Көмектес (Творитель- ный)	өзімізбен өздеріміз- бен	өздеріңмен	өздеріңіз- бен	өздерімен

Етістік (Глагол)

Түрлері (Типы)	Мысалдар (Примеры)		
I. Тұлғасына қарай (По способу образования)	1. Негізгі (Непроизводные)	оқы, жаз, бар, кел, бер	
	2. Туынды Производные	тұзда; гүлде, ойна, ойла, кешік, тазар	
II. Мағынасына қарай (По значению)	1. Негізгі (Основные)	ал, қал, көр, сөйле, әкел	
	2. Көмекші (Вспомогательные)	а) е, ет, де ә) бол, әкет, тұр, шық	
III. Объектіге қатынасына қарай (По отношению к объекту)	1. Салт (Непереходные)	бар, кел, отыр, жүр, тұр	
	2. Сабакты (Переходные)	жаз, ал, бер, айт, аш, жап	
IV. Іс-әрекеттің орындалуына қарай (По отношению к результату действия)	1. Болымды (Положительные)	бар, кел, оқы, жаз	
	2. Болымсыз (Отрицательные)	барма, барған жоқ, келген емес	
V. Құрамына қарай (По составу)	1. Дара (Простые)	жаз, оқы, ойна, гүлде	
	Күрделі етістік	2. Күрделі (Сложные) а) Құрама етістік+етістік (составные глагол+глагол)	барып кел, кіріп шық, келіп кет, алып бар, алып қайт
		ә) Құранды (есім+етістік) (Составные имя+глагол)	жәрдем ет, қызмет қыл, адам бол, арман ет, үлгі қыл, қабыл ал
		б) Қосарлы (парные)	алдап-сулау, арып-ашып, шаршап-шалдығу, ойланып-толғану, жығыласүріне
		в) Біріккен (сращенно-слитные)	апар, әкел, әпер, бұйт, сүйт, өйт
		г) Тұрақты (фразеологические)	ауыз жаласу, таяқ жеу, жүрек жалғау, опық жеу, жігері құм болу, бос қою
		д) Аналитикалық (етістік+көм. етістік) (Аналитические глагол+вспом. глагол)	барып еді, айта сал, оқи бер, жазып бер, алып жібер
Аналитикалық формалы			

Етіс (Залог)

Іс-әрекет, қимыл мен субъект және объект арасындағы қатынастарды білдіретін етістіктің категориясы **етіс** деп аталады.

Түрлері (Типы)	Жұрнақтар (Аффиксы)	Мысалдар (Примеры)
1. Өздік (Возвратный)	-ын, -ін, -н	киінді, таранды, жуынды
2. Ырықсыз (Страдательный)	-ыл, -іл, -л -ын, -ін, -н	киілді, таралды, жуылды салынды, әкелінді
3. Ортақ (Совместный)	-ыс, -іс, -с	сөйлесті, ойласты, әкелісті
4 Өзгелік (Побудительный)	-дыр, -дір, -тыр, -тір -ғыз, -гіз, -қыз, -кіз -т	жуғызды, жаздырды, айтқыздырды, кескіз, әкелдір, келтір, жүгірт

Есімше (Причастие)

Есімге де, етістікке де тән грамматикалық белгілерді қамтитын етістіктің категориясы **есімше** деп аталады.

Түрлері (Типы)	Жұрнақтар (Аффиксы)	Мысалдар (Примеры)
1. Өткен шақ (Прошедшее)	-ған, -ген, -қан, -кен	барған, келген, айтқан, кеткен
2. Келер шақ (Будущее)	-ар, -ер, -р, -с (болымсыздық)	барар, келер, айтар, кетер, бармас, келмес
3. Дағдылы (Обычное)	а) -атын, -етін, -йтын, -йтін ә) -ушы, -үші	баратын, келетін, оқитын барушы, келуші
4. Мақсат (Цели)	-мақ, -мек, -бақ, -бек, -пақ, -пек	бармақ, келмек, айтпақ, кетпек

Көсемше (Деепричастие)

Етістікке тән қимыл-әрекеттің себебін, белгісін, сын-сипатын көрсетіп тұратын категория **көсемше** деп аталады.

Түрлері (Типы)	Жұрнақтар (Аффиксы)	Мысалдар (Примеры)
1. Өткен шақ (Прошедшее)	-ып, -іп, -п	барып, келіп, оқып
2. Ауыспалы шақ (Переходное)	-а, -е, -й	бара, келе, ойнай
3. Мақсат (Цели)	-ғалы, -гелі, -қалы, -келі	барғалы, келгелі, айтқалы, кеткелі
4. Мезгіл (Времени)	-ғанша, -генше, -қанша, -кенше	барғанша, келгенше, кеткенше
5. Шарт (Условия)	-майынша, -мейінше	бармайынша, келмейінше

Нақ осы шақ (Жай түрі)
Собственно-настоящее время (Простая форма)

Жекеше (Единственная форма)			
Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Жіктік жалғау (Личные окончания)	Буын (Слог)
Жак (Лицо)			
I. Мен	отыр, тұр, жатыр	+мын	Жуан (Твердый)
	жүр	+мін	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	отыр, тұр, жатыр	+сың	Жуан (Твердый)
	жүр	+сің	Жіңішке (Мягкий)
III. Сіз	отыр, тұр, жатыр	+сыз	Жуан (Твердый)
	жүр	+сіз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	отыр, тұр, жатыр	∅	Жуан (Твердый)
	жүр	∅	Жіңішке (Мягкий)

Нақ осы шақтың жай түрі отыр, тұр, жатыр, жүр, қалып етістіктеріне жіктік жалғауының тіркесуі арқылы жасалып, іс-әрекет, қимылдың тура сөйлеу кезеңінде болып жатқандығын білдіреді.

Көпше (Множественное число)			
Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Жіктік жалғау (Личные окончания)	Буын (Слог)
Жак (Лицо)			
I. Біз	отыр, тұр, жатыр	+мыз	Жуан (Твердый)
	жүр	+міз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	отыр, тұр, жатыр	+сындар	Жуан (Твердый)
	жүр	+сіндер	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіздер	отыр, тұр, жатыр	+сыздар	Жуан (Твердый)
	жүр	+сіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	отыр, тұр, жатыр	∅	Жуан (Твердый)
	жүр	∅	Жіңішке (Мягкий)

Нақ осы шактың күрделі түрі етістікке -ып, -іп, -п және -а, -е көсемшелері мен отыр, тұр, жатыр, жүр көмекші етістіктерінің тіркесуі арқылы жасалып, іс-әрекет, қимылдың тура сөйлеу кезеңінде болып жатқандығын білдіреді.

**Нак осы шак (Күрделі түрі)
Собственно-настоящее время (Сложная форма)**

Соңғы дыбыс (Конечный звук)		Жекеше (Единственное число)			Буын (Слог)
		Дауыссыз (Согласные)	Жіктік жалғауы (Личные окончания)		
Жақ (Лицо)	I. Мен	-ып, -іп, -п+отыр, тұр, жатыр -а, -е+жатыр	+мын	Жуан (Твердый)	
		-ып, -іп, -п+жүр	+мін	Жіңшке (Мягкий)	
II. Сіз	II. Сіз	-ып, -іп, -п+отыр, тұр, жатыр -а, -е+жатыр	+сың	Жуан (Твердый)	
		-ып, -іп, -п+жүр	+сін	Жіңшке (Мягкий)	
		-ып, -іп, -п+отыр, тұр, жатыр -а, -е+жатыр	+сыз	Жуан (Твердый)	
III. Ол	III. Ол	-ып, -іп, -п+отыр, тұр, жатыр -а, -е+жатыр	+сіз	Жіңшке (Мягкий)	
		-ып, -іп, -п+жүр	∅	Жуан (Твердый)	
		-ып, -іп, -п+жүр	∅	Жіңшке (Мягкий)	

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)		Буын (Слог)
Жак (Лицо)			
I. Мен	сөйле+п кел+іп бар+а жаз+ып	отыр+мын тұр+мын жатыр+мын жатыр+мын	Жуан (Твердый)
	оқы+п	жүр+мін	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	сөйле+п кел+іп бар+а жаз+ып	отыр+сың тұр+сың жатыр+сың жатыр+сың	Жуан (Твердый)
	оқы+п	жүр+сің	Жіңішке (Мягкий)
III. Сіз	сөйле+п кел+іп бар+а жаз+ып	отыр+сыз тұр+сыз жатыр+сыз жатыр+сыз	Жуан (Твердый)
	оқы+п	жүр+сіз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	сөйле+п кел+іп бар+а жаз+ып	отыр тұр жатыр жатыр	Жуан (Твердый)
	оқы+п	жүр	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук) Жақ (Лицо)	Дауыссыз (Согласные)	Жіктік жалғауы (Личные оконча- ния)	Буын (Слог)
I. Біз	-ып, -іп, -п+отыр, тұр, жатыр -а, -е+ жатыр	+мыз	Жуан (Твердый)
	-ып, -іп, -п+ жүр	+міз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	-ып, -іп, -п+отыр, тұр, жатыр -а, -е+ жатыр	+сындар	Жуан (Твердый)
	-ып, -іп, -п+ жүр	+сіңдер	Жіңішке (Мягкий)
III. Сіздер	-ып, -іп, -п+отыр, тұр, жатыр -а, -е+ жатыр	+сыздар	Жуан (Твердый)
	-ып, -іп, -п+ жүр	+сіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	-ып, -іп, -п+отыр, тұр, жатыр -а, -е+ жатыр	∅	Жуан (Твердый)
	-ып, -іп, -п+ жүр	∅	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы буын (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласный)		Буын (Слог)
Жак (Лицо)			
I. Біз	сөйле+п кел+іп бар+а жаз+ып	отыр+мыз тұр+мыз жатыр+мыз жатыр+мыз	Жуан (Твердый)
	оқы+п	жүр+міз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	сөйле+п кел+іп бар+а жаз+ып	отыр+сындар тұр+сындар жатыр+сындар жатыр+сындар	Жуан (Твердый)
	оқы+п	жүр+сіндер	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіздер	сөйле+п кел+іп бар+а жаз+ып	отыр+сыздар тұр+сыздар жатыр+сыздар жатыр+сыздар	Жуан (Твердый)
	оқы+п	жүр+сіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	сөйле+п кел+іп бар+а жаз+ып	отыр тұр жатыр жатыр	Жуан (Твердый)
	оқы+п	жүр	Жіңішке (Мягкий)

Болжалды келер шак (Будущее предположительное время)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Жіктік жалғауы (Личные окончания)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)				
I. Мен	-ар	-р	+мын	Жуан (Твердый)
	-ер	-р	+мін	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	-ар	-р	+сың	Жуан (Твердый)
	-ер	-р	+сің	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіз	-ар	-р	+сыз	Жуан (Твердый)
	-ер	-р	+сіз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	-ар	-р	∅	Жуан (Твердый)
	-ер	-р	∅	Жіңішке (Мягкий)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)			
I. Мен	бар+ар+мын	оқы+р+мын	Жуан (Твердый)
	кел+ер+мін	сөйле+р+мін	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	бар+ар+сың	оқы+р+мын	Жуан (Твердый)
	кел+ер+сің	сөйле+р+сің	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіз	бар+ар+сыз	оқы+р+сыз	Жуан (Твердый)
	кел+ер+сіз	сөйле+р+сіз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	бар+ар	оқы+р	Жуан (Твердый)
	кел+ер	сөйле+р	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Даусты (Гласные)	Жіктік жалғауы (Личные окончания)	Буын (Слог)	
Жақ (Лицо)	I. Біз	-ар	-р	+мыз	Жуан (Твердый)
		-ер	-р	+міз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	II. Сіздер	-ар	-р	+сындар	Жуан (Твердый)
		-ер	-р	+сіндер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	III. Олар	-ар	-р	+сыздар	Жуан (Твердый)
		-ер	-р	+сіздер	Жіңішке (Мягкий)
		-ар	-р	∅	Жуан (Твердый)
		-ер	-р	∅	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Даусты (Гласные)	Буын (Слог)	
Жақ (Лицо)	I. Біз	*бар+ар+мыз	оқы+р+мыз	Жуан (Твердый)
		кел+ер+міз	сөйле+р+міз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	II. Сіздер	бар+ар+сындар	оқы+р+сындар	Жуан (Твердый)
		кел+ер+сіндер	сөйле+р+сіндер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	III. Олар	бар+ар	оқы+р	Жуан (Твердый)
		кел+ер	сөйле+р	Жіңішке (Мягкий)

Болымсыз түрі (Отрицательная форма)

Жекеше (Единственное число)						
Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, үнді Р, л, й, у (Гласные, со- норные Р, л, й, у)	Ұяң, үнді м, н, ң (Звонкие и сонорные м, н, ң)	Қатаң (Глухие)	Дауысты (Гласные)	Жіктік жалғауы (Личные окончания)	Буын (Слог)
I. Мен	-ма	-ба	-па	+с	+пын	Жуан (Твердый)
	-ме	-бе	-пе	+с	+пін	Жіңшке (Мягкий)
II. Сен	-ма	-ба	-па	+с	+сың	Жуан (Твердый)
	-ме	-бе	-пе	+с	+сің	Жіңшке (Мягкий)
II. Сіз	-ма	-ба	-па	+с	+сыз	Жуан (Твердый)
	-ме	-бе	-пе	+с	+сіз	Жіңшке (Мягкий)
III. Ол	-ма	-ба	-па	+с	∅	Жуан (Твердый)
	-ме	-бе	-пе	+с	∅	Жіңшке (Мягкий)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, үнді р, л, й, у (Гласные, сонорные р, л, й, у)	Ұяң, үнді м, н, ң (Звонкие, сонорные м, н, ң)	Қатаң (Глухие)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)				
I. Мен	бар+ма+с+пін	жаз+ба+с+пін	айт+па+с+пін	Жуан (Твердый)
	кел+ме+с+пін	сен+бе+с+пін	күт+пе+с+пін	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	бар+ма+с+сың	жаз+ба+с+сың	айт+па+с+сын	Жуан (Твердый)
	кел+ме+с+сің	сен+бе+с+сің	күт+пе+с+сің	Жіңішке (Мягкий)
III. Сіз	бар+ма+с+сыз	жаз+ба+с+сыз	айт+па+с+сыз	Жуан (Твердый)
	кел+ме+с+сіз	сен+бе+с+сіз	күт+пе+с+сіз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	бар+ма+с	жаз+ба+с	айт+па+с	Жуан (Твердый)
	кел+ме+с	сен+бе+с	күт+пе+с	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, үнді р, л, й, у (Гласные, со- норные р, л, й, у)	Ұян, үнді м, н, ң (Звонкие и сонор- ные м, н, ң)	Қатаң (Глухие)	Дауысты (Гласные)	Жіктік жалғауы (Личные окончания)	Буын (Слог)
I. Біз	-ма	-ба	-па	+с	+пыз	Жуан (Твердый)
	-ме	-бе	-пе	+с	+піз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	-ма	-ба	-па	+с	+сыңдар	Жуан (Твердый)
	-ме	-бе	-пе	+с	+сіндер	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіздер	-ма	-ба	-па	+с	+сыздар	Жуан (Твердый)
	-ме	-бе	-пе	+с	+сіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	-ма	-ба	-па	+с	∅	Жуан (Твердый)
	-ме	-бе	-пе	+с	∅	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук) Жак (Лицо)	Дауысты, үнді р, л, й, у (Гласные, сонорные р, л, й, у)	Ұяң, үнді м, н, ң (Звонкие, сонорные м, н, ң)	Қаған (Глухие)	Буын (Слог)
I. Біа	бар+ма+с+пыз кел+ме+с+піз	жаз+ба+с+пыз сен+бе+с+піз	айт+па+с+пыз күт+пе+с+піз	Жуан (Твердый) Жіңшке (Мягкий)
II. Сендер	бар+ма+с+сындар кел+ме+с+сіндер	жаз+ба+с+сындар сен+бе+с+сіндер	айт+па+с+сындар күт+пе+с+сіндер	Жуан (Твердый) Жіңшке (Мягкий)
III. Сіздер	бар+ма+с+сыздар кел+ме+с+сіздер	жаз+ба+с+сыздар сен+бе+с+сіздер	айт+па+с+сыздар күт+пе+с+сіздер	Жуан (Твердый) Жіңшке (Мягкий)
III. Олар	кел+ме+с бар+ма+с	сен+бе+с жаз+ба+с	күт+пе+с айт+па+с	Жуан (Твердый) Жіңшке (Мягкий)

Максагты келер шак (Будущее время цели)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты үнді Р, Л, Й, У (Гласные, сонорные Р, Л, Й, У)	Үяң, үнді м, н, ң (Звонкие сонорные м, н, ң)	Қатаң (Тглухле)	Жіктік жалғауы (Личные окончания)	Бұрын
					(Слог)
Жәк (Лицо)	-мак	-бак	-пак	+пын	Жуан (Твердый)
	-мек	-бек	-пек	+пін	Жіңішке (Мягкий)
ІІ. Сен	-мак	-бак	-пак	+сың	Жуан (Твердый)
	-мек	-бек	-пек	+сің	Жіңішке (Мягкий)
ІІІ. Сіз	-мак	-бак	-пак	+сыз	Жуан (Твердый)
	-мек	-бек	-пек	+сіз	Жіңішке (Мягкий)
ІІІ. Ол	-мак	-бак	-пак	∅	Жуан (Твердый)
	-мек	-бек	-пек	∅	Жіңішке (Мягкий)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук) Жак (Лицо)	Дауысты үнді р, л, й, у (Гласные, сонорные р, л, й, у)	Ұяң, үнді м, н, н (Звонкие, сонорные м, н, н)	Катаң (Глухие)	Буын (Слог)
I. Мен	бар+мақ+пын кел+мек+пін	жаз+бақ+пын мін+бек+пін	айт+пақ+пын күт+пек+пін	Жуан (Твердый) Жінішке (Мягкий)
II. Сен	бар+мақ+сың кел+мек+сің	жаз+бақ+сың мін+бек+сің	айт+пақ+сың күт+пек+сің	Жуан (Твердый) Жінішке (Мягкий)
III. Сіз	бар+мақ+сыз кел+мек+сіз	жаз+бақ+сыз мін+бек+сіз	айт+пақ+сыз күт+пек+сіз	Жуан (Твердый) Жінішке (Мягкий)
III. Ол	бар+мақ кел+мек	жаз+бақ мін+бек	айт+пақ күт+пек	Жуан (Твердый) Жінішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, үнді р, л, й, у (Гласные сонорные р, л, й, у)	Ұяң, үнді м, н, ң (Звонкие, сонорные м, н, ң)	Қатаң (Глухие)	Жіктік жалғауы (Личные окончания)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)	-мақ	-бақ	-пақ	+пыз	Жуан (Твердый)
	-мек	-бек	-пек	+піз	Жіңішке (Мягкий)
ІІ. Сендер	-мақ	-бақ	-пақ	+сыңдар	Жуан (Твердый)
	-мек	-бек	-пек	+сіңдер	Жіңішке (Мягкий)
ІІ. Сіздер	-мақ	-бақ	-пақ	+сыздар	Жуан (Твердый)
	-мек	-бек	-пек	+сіздер	Жіңішке (Мягкий)
ІІІ. Олар	-мақ	-бақ	-пақ	—	Жуан (Твердый)
	-мек	-бек	-пек	—	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Сонғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, үнді р, л, й, у (Гласные, сонорные Р, л, й, у)	Ұяң, үнді м, н (Звонкие, сонорные м, н, ң)	Қаған (Глухие)	Буын (Слог)
I. Біз	бар + мак + пыз	жаз + бак + пыз	айт + пак + пыз	Жуан (Твердый)
	кел + мек + піз	мін + бек + піз	күт + пек + піз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	бар + мак + сыздар	жаз + бак + сындар	айт + пак + сындар	Жуан (Твердый)
	кел + мек + сіздер	мін + бек + сіздер	күт + пек + сіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Сіздер	бар + мак + сыздар	жаз + бак + сындар	айт + пак + сындар	Жуан (Твердый)
	кел + мек + сіздер	мін + бек + сіздер	күт + пек + сіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	кел + мек	мін + бек	күт + пек	Жуан (Твердый)
	бар + мак	жаз + бак	айт + пак	Жіңішке (Мягкий)

Ауыспалы келер шак (Переходное будущее время)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Жіктік жалғау (Личные окончания)	Буын (Слог)
Жак (Лицо)	-а	-й	+мын	Жуан (Твердый)
	-е	-й	+мін	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	-а	-й	+сың	Жуан (Твердый)
	-е	-й	+сің	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіз	-а	-й	+сыз	Жуан (Твердый)
	-е	-й	+сіз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	-а	-й	+ды	Жуан (Твердый)
	-е	-й	+ді	Жіңішке (Мягкий)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Буын (Слог)
Жак (Лицо)	бар+а+мын	ойна+й+мын	Жуан (Твердый)
	кел+е+мін	сөйле+й+мін	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	бар+а+сың	ойна+й+сың	Жуан (Твердый)
	кел+е+мін	сөйлей+й+сің	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіз	бар+а+сыз	ойна+й+сыз	Жуан (Твердый)
	кел+е+сіз	сөйле+й+сіз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	бар+а+ды	ойна+й+ды	Жуан (Твердый)
	сөйле+й+ді	кел+е+ді	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Жіктік жалғау (Личные окончания)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)				
I. Біз	-а	-й	+мыз	Жуан (Твердый)
	-е	-й	+міз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	-а	-й	+сыңдар	Жуан (Твердый)
	-е	-й	+сіңдер	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіздер	-а	-й	+сыздар	Жуан (Твердый)
	-е	-й	+сіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	-а	-й	+ды	Жуан (Твердый)
	-е	-й	+ді	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)			
I. Біз	бар+а+мыз	ойна+й+мыз	Жуан (Твердый)
	кел+е+міз	сөйле+й+міз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	бар+а+сыңдар	ойна+й+сыңдар	Жуан (Твердый)
	кел+е+сіңдер	сөйле+й+сіңдер	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіздер	бар+а+сыздар	ойна+й+сыздар	Жуан (Твердый)
	кел+е+сіздер	сөйле+й+сіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	бар+а+ды	ойна+й+ды	Жуан (Твердый)
	кел+е+ді	сөйле+й+ді	Жіңішке (Мягкий)

Нақтылы өткен шақ (Прошедшее категорическое время)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Қатаң (Глухие)	Дауысты, ұян, үнді (Гласные, звонкие, сонорные)	Жіктік/жал- ғау (Аффикс лица)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)				
I. Мен	-ты	-ды	+м	Жуан (Твердый)
	-ті	-ді	+м	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	-ты	-ды	+ң	Жуан (Твердый)
	-ті	-ді	+ң	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіз	-ты	-ды	+ңыз	Жуан (Твердый)
	-ті	-ді	+ңыз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	-ты	-ды	∅	Жуан (Твердый)
	-ті	-ді	∅	Жіңішке (Мягкий)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Қатаң (Глухие)	Дауысты, ұян, үнді (Гласные, звонкие, сонорные)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)			
I. Мен	айт+ты+м	жаз+ды+м	Жуан (Твердый)
	кет+ті+м	кел+ді+м	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	айт+ты+ң	жаз+ды+ң	Жуан (Твердый)
	кет+ті+ң	кел+ді+ң	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіз	айт+ты+ңыз	жаз+ды+ңыз	Жуан (Твердый)
	кет+ті+ңыз	кел+ді+ңыз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	кет+ті	кел+ді	Жуан (Твердый)
	айт+ты	жаз+ды	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Сонгы дыбыс (Конечный звук)	Қатаң (Глухие)	Дауысты, уяң, үнді (Гласные, звонкие, сонорные)	Жіктік жалғау (Личные окончания)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)				
I. Біз	-ты	-ды	+к	Жуан (Твердый)
	-ті	-ді	+к	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	-ты	-ды	+ндар	Жуан (Твердый)
	-ті	-ді	+ндер	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіздер	-ты	-ды	+ңыздар	Жуан (Твердый)
	-ті	-ді	+ңіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	-ты	-ды	∅	Жуан (Твердый)
	-ті	-ді	∅	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Сонгы дыбыс (Конечный звук)	Қатаң (Глухие)	Дауысты, үнді, уяң (Гласные, со- норные, звон- кие)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)			
I. Біз	айт+ты+к	жаз+ды+к	Жуан (Твердый)
	кет+ті+к	кел+ді+к	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	айт+ты+ндар	жаз+ды+ндар	Жуан (Твердый)
	кет+ті+ндер	кел+ді+ндер	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	айт+ты	жаз+ды	Жуан (Твердый)
	кет+ті	кел+ді	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	айт+ты+ңыздар	жаз+ды+ңыздар	Жуан (Твердый)
	кет+ті+ңіздер	кел+ді+ңіздер	Жіңішке (Мягкий)

Нәтижелі өткен шақ (Прошедшее результативное время)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, уяң, үнді (Гласные, сонорные, звонкие)	Қатаң (Глухие)	Жіктік жал- ғауы (Личные окончания)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)				
I. Мен	-ған	-қан	+мын	Жуан (Твердый)
	-ген	-кен	+мін	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	-ған	-қан	+сың	Жуан (Твердый)
	-ген	-кен	+сің	Жіңішке (Мягкий)
III. Сіз	-ған	-қан	+сыз	Жуан (Твердый)
	-ген	-кен	+сіз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	-ған	-қан	∅	Жуан (Твердый)
	-ген	-кен	∅	Жіңішке (Мягкий)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, уяң, үнді (Гласные, сонор- ные, звонкие)	Қатаң (Глухие)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)			
I. Мен	бар+ған+мын	айт+қан+мын	Жуан (Твердый)
	кел+ген+мін	кет+кен+мін	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	бар+ған+сың	айт+қан+сың	Жуан (Твердый)
	кел+ген+сің	кет+кен+сің	Жіңішке (Мягкий)
III. Сіз	бар+ған+сыз	айт+қан+сыз	Жуан (Твердый)
	кел+ген+сіз	кет+кен+сіз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	бар+ған	айт+қан	Жуан (Твердый)
	кел+ген	кет+кен	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, уяң, үнді (Гласные, звонкие, сонорные)	Қатаң (Глухие)	Жіктік жалғау (Личные окончания)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)				
I. Біз	-ған	-қан	+быз	Жуан (Твердый)
	-ген	-кен	+біз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	-ған	-қан	+сындар	Жуан (Твердый)
	-ген	-кен	+сіндер	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіздер	-ған	-қан	+сыздар	Жуан (Твердый)
	-ген	-кен	+сіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	-ған	-қан	∅	Жуан (Твердый)
	-ген	-кен	∅	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, үнді, уяң (Гласные, сонор- ные, звонкие)	Қатаң (Глухие)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)			
I. Біз.	бар+ған+быз	айт+қан+быз	Жуан (Твердый)
	кел+ген+біз	кет+кен+біз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	бар+ған+сындар	айт+қан+сындар	Жуан (Твердый)
	кел+ген+біз	кет+кен+біз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіздер	бар+ған+сыздар	айт+қан+сыздар	Жуан (Твердый)
	кел+ген+сіздер	кет+кен+сіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	бар+ған	айт+қан	Жуан (Твердый)
	кел+ген	кет+кен	Жіңішке (Мягкий)

Субъективті өткен шақ (Прошедшее субъективное время)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Жіктік жал- ғауы (Личные окончания)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)				
I. Мен	-ып	-п	+пын	Жуан (Твердый)
	-іп	-п	+пін	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	-ып	-п	+сың	Жуан (Твердый)
	-іп	-п	+сің	Жіңішке (Мягкий)
III. Сіз	-ып	-п	+сыз	Жуан (Твердый)
	-іп	-п	+сіз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	-ып	-п	+ты	Жуан (Твердый)
	-іп	-п	+ті	Жіңішке (Мягкий)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)			
I. Мен	бар+ып+пын	оқы+п+пын	Жуан (Твердый)
	кел+іп+пін	ізде+п+пін	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	бар+ып+сың	оқы+п+сың	Жуан (Твердый)
	кел+іп+сің	ізде+п+сің	Жіңішке (Мягкий)
III. Сіз	бар+ып+сыз	оқы+п+сыз	Жуан (Твердый)
	кел+іп+сіз	ізде+п+сіз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	бар+ып+ты	оқы+п+ты	Жуан (Твердый)
	кел+іп+ті	ізде+п+ті	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Жіктік жал ғауы (Личные окончания)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)				
I. Біз	-ып	-п	+пыз	Жуан (Твердый)
	-іп	-п	+піз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	-ып	-п	+сындар	Жуан (Твердый)
	-іп	-п	+сіңдер	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіздер	-ып	-п	+сыздар	Жуан (Твердый)
	-іп	-п	+сіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	-ып	-п	+ты	Жуан (Твердый)
	-іп	-п	+ті	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)			
I. Біз	бар+ып+пыз	оқы+п+пыз	Жуан (Твердый)
	кел+іп+піз	ізде+п+піз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	бар+ып+сындар	оқы+п+сындар	Жуан (Твердый)
	кел+іп+сіңдер	ізде+п+сіңдер	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіздер	бар+ып+сыздар	оқы+п+сыздар	Жуан (Твердый)
	кел+іп+сіздер	ізде+п+сіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	бар+ып+ты	оқы+п+ты	Жуан (Твердый)
	кел+іп+ті	ізде+п+ті	Жіңішке (Мягкий)

Дағдылы өткен шақ (Прошедшее обычное время)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Жіктік жалғауы (Личные окончания)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)	-атын	-йтын	+мын	Жуан (Твердый)
	-етін	-йтін	+мін	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	-атын	-йтын	+сың	Жуан (Твердый)
	-етін	-йтін	+сің	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіз	-атын	-йтын	+сыз	Жуан (Твердый)
	-етін	-йтін	+сіз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	-атын	-йтын	∅	Жуан (Твердый)
	-етін	-йтін	∅	Жіңішке (Мягкий)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)	бар+атын+мын	ойна+йтын+мын	Жуан (Твердый)
	кел+етін+мін	сөйле+йтін+мін	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	бар+атын+сың	ойна+йтын+сың	Жуан (Твердый)
	кел+етін+сің	сөйле+йтін+сің	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіз	бар+атын+сыз	ойна+йтын+сыз	Жуан (Твердый)
	кел+етін+сіз	сөйле+йтін+сіз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	бар+атын	ойна+йтын	Жуан (Твердый)
	кел+етін	сөйле+йтін	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Жіктік жалғауы (Личные окончания)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)	-атын	-йтын	+быз	Жуан (Твердый)
	-етін	-йтін	+біз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	-атын	-йтын	+сыңдар	Жуан (Твердый)
	-етін	-йтін	+сіңдер	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіздер	-атын	-йтын	+сыздар	Жуан (Твердый)
	-етін	-йтін	+сіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	-атын	-йтын	∅	Жуан (Твердый)
	-етін	-йтін	∅	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)	бар+атын+быз	ойна+йтын+быз	Жуан (Твердый)
	кел+етін+біз	сөйле+йтін+біз	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	бар+атын+сыңдар	ойна+йтын+сыңдар	Жуан (Твердый)
	кел+етін+сіңдер	сөйле+йтін+сіңдер	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіздер	бар+атын+сыздар	ойна+йтын+сыздар	Жуан (Твердый)
	кел+етін+сіздер	сөйле+йтін+сіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	бар+атын	ойна+йтын	Жуан (Твердый)
	кел+етін	сөйле+йтін	Жіңішке (Мягкий)

Бұйрық рай (Повелительное наклонение)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)			
I. Мен	-айын	-йын	Жуан (Твердый)
	-ейін	-йін	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	∅	∅	
II. Сіз	-ыңыз	-ңыз	Жуан (Твердый)
	-іңіз	-ңіз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	-сын		Жуан (Твердый)
	-сін		Жіңішке (Мягкий)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)			
I. Мен	бар+айын	ойна+йын	Жуан (Твердый)
	кел+ейін	биле+йін	Жіңішке (Мягкий)
II. Сен	бар	ойна	Жуан (Твердый)
	кел	биле	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіз	бар+ыңыз	ойна+ңыз	Жуан (Твердый)
	кел+іңіз	биле+іңіз	Жіңішке (Мягкий)
III. Ол	бар+сын	ойна+сын	Жуан (Твердый)
	кел+сін	биле+сін	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)			
I. Біз	-айық	-йық	Жуан (Твердый)
	-ейік	-йік	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	-ыңдар	-ңдар	Жуан (Твердый)
	-іңдер	-ңдер	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіздер	-ыңыздар	-ңыздар	Жуан (Твердый)
	-іңіздер	-ңіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар		-сын	Жуан (Твердый)
		-сін	Жіңішке (Мягкий)

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауыссыз (Согласные)	Дауысты (Гласные)	Буын (Слог)
Жақ (Лицо)			
I. Біз	бар+айық	ойна+йық	Жуан (Твердый)
	кел+ейік	биле+йік	Жіңішке (Мягкий)
II. Сендер	бар+ыңдар	ойна+ңдар	Жуан (Твердый)
	кел+іңдер	биле+ңдер	Жіңішке (Мягкий)
II. Сіздер	бар+ыңыздар	ойна+ңыздар	Жуан (Твердый)
	кел+іңіздер	биле+ңіздер	Жіңішке (Мягкий)
III. Олар	бар+сын	ойна+сын	Жуан (Твердый)
	кел+сін	биле+сін	Жіңішке (Мягкий)

Қалау рай (Желательное наклонение)

Жекеше (Единственное число)

	Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, үнді, уяң (Гласные, сонорные, звонкие)	Қатаң (Тлухие)	Жіктік жалғауы (Личные окончания)	Буын (Слог)	Көмекші егістік (Вспомогатель- ный глагол)
I. Менің		-ғы	-қы	+м	Жуан (Твердый)	Кел — еді — ді — ген — ер — етін — іпті
		-гі	-кі	+м	Жіңішке (Мягкий)	
II. Сенің		-ғы	-қы	+ң	Жуан (Твердый)	Кел — еді — ді — ген — ер — етін — іпті
		-гі	-кі	+ң	Жіңішке (Мягкий)	
II. Сіздің		-ғы	-қы	+ңыз	Жуан (Твердый)	Кел — еді — ді — ген — ер — етін — іпті
		-гі	-кі	+ңіз	Жіңішке (Мягкий)	
III. Оның		-ғы	-қы	+сы	Жуан (Твердый)	Кел — еді — ді — ген — ер — етін — іпті
		-гі	-кі	+сі	Жіңішке (Мягкий)	

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук) Жак (Лицо)	Дауысты, уяң, үнді (Гласные, звонкие, сонорные)	Катаң (Глухие)	Көмекші егістік (Вспомогательный глагол)
I. Менің	бар + ғы + м	айт + қы + м	
	кет + ті + м	кет + кі + м	
II. Сенің	бар + ғы + ң	айт + қы + ң	
	кет + ті + ң	кет + кі + ң	
III. Сіздің	бар + ғы + ңыз	айт + қы + ңыз	кел — _____ еді _____ ді _____ ген _____ ер _____ тігін _____ іпті
	кет + ті + ңіз	кет + кі + ңіз	
III. Оның	бар + ғы + сы	айт + қы + сы	
	кет + ті + сі	кет + кі + сі	

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, уяң, үнді (Гласные, звонкие, сонорные)	Қатан (Глухие)	Жіктік жалғауы (Личные окончания)	Буын (Слог)	Көмекші етістік (Вспомога- тельный глагол)
I. Біздің	-ғы	-қы	+мыз	Жуан (Твердый)	кел — еді ді ген ер етін іпті
	-гі	-кі	+міз	Жіңшке (Мягкий)	
II. Сендер	-ғы	-қы	+ларың	Жуан (Твердый)	
	-гі	-кі	+лерің	Жіңшке (Мягкий)	
III. Сіздер	-ғы	-қы	+ларыңыз	Жуан (Твердый)	
	-гі	-кі	+леріңіз	Жіңшке (Мягкий)	
III. Олар	-ғы	-қы	+лары	Жуан (Твердый)	
	-гі	-кі	+лері	Жіңшке (Мягкий)	

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук) Жак (Лицо)	Дауысты, ұяң, үнді (Гласные, звонкие, сонорные)	Қатаң (Глухие)	Көмекші етістік (Вспомогательный глагол)
I. Біздің	бар + ғы + мыз	айт + қы + мыз	
	кел + гі + міз	кет + кі + міз	
II. Сендердің	бар + ғы + ларың	айт + қы + ларың	
	кел + гі + лерің	кет + кі + лерің	
III. Сіздердің	бар + ғы + ларыңыз	айт + қы + ларыңыз	кел — еді ді ген ер етін іпті
	кел + гі + леріңіз	кет + кі + леріңіз	
III. Олардың	бар + ғы + лары	айт + қы + лары	
	кел + гі + лері	кет + кі + лері	

Шартты рай (Условное наклонение)

Жекеше (Единственное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, дауыссыз (Гласные, согласные)	Жіктік жалғауы (Личные окончания)	Буын (Слог)	Мысалдар (Примеры)
Жақ (Лицо)				
I. Мен	-са	+м	Жуан (Твердый)	бар+са+м
	-се	+м	Жіңішке (Мягкий)	кел+се+м
II. Сен	-са	+ң	Жуан (Твердый)	бар+са+ң
	-се	+ң	Жіңішке (Мягкий)	кел+се+ң
II. Сіз	-са	+ңыз	Жуан (Твердый)	бар+са+ңыз
	-се	+ңіз	Жіңішке (Мягкий)	кел+се+ңіз
III. Ол	-са	∅	Жуан (Твердый)	бар+са
	-се	∅	Жіңішке (Мягкий)	кел+се

Көпше (Множественное число)

Соңғы дыбыс (Конечный звук)	Дауысты, дауыссыз (Гласные, согласные)	Жіктік жалғауы (Личные окончания)	Буын (Слог)	Мысалдар (Примеры)
Жақ (Лицо)				
I. Біз	-са	+қ	Жуан (Твердый)	бар+са+қ
	-се	+қ	Жіңішке (Мягкий)	кел+се+қ
II. Сендер	-са	+ндар	Жуан (Твердый)	бар+са+ндар
	-се	+ндер	Жіңішке (Мягкий)	кел+се+ндер
II. Сіздер	-са	+ңыздар	Жуан (Твердый)	бар+са+ңыздар
	-се	+ңіздер	Жіңішке (Мягкий)	кел+се+ңіздер
III. Олар	-са	∅	Жуан (Твердый)	бар+са
	-се	∅	Жіңішке (Мягкий)	кел+се

Үстеу (Наречие)

Іс-әрекет, қимылдың, заттың сынының түрлі белгілерін білдіретін сөздердің лексико-грамматикалық тобы үстеу деп аталады.

Түрлері (Типы)		Мысалдар (Примеры)
I. Тұлғасына қарай (По способу образования)	1. Негізгі (Непроизводные)	әрең, азар, әрі, бері, дәл, сәл
	2. Туынды (Производные)	ескіше, күздей, мұнша, жаяулап, тысқары, астыртын
II. Қурамына қарай (По составу)	1. Дара (Простые)	ерте, кеш, тым, ерекше, басқаша, қыстай, кешке
	2. Күрделі (Сложные)	а) биыл, бүгін, бірталай, біраз, ә) бірге-бірте, анда-санда, жазы-қысы б) алдын-ала, құлан таза, күні кеше
III. Мағынасына қарай (По значению)	1. Мезгіл (Времени) қашан? (қоғда?) қашаннан? (с каких пор?)	кеше, бүгін, ертең, қазір, кешке, ертемен, ертесіне, таңертең, түнеугүні, бүрсігүні, жаздыгүні, қыстыгүні, биыл, былтыр, анда-санда, оқта-текте, күні-гүні.
	2. Мекен (Места) қайда? қайдан? (где? куда? откуда?)	әрі, бәрі, жоғары, төмен, алға, артқа, ішке, іште, ішкері, ілгері, мұнда, сонда
	3. Мөлшер (Количества и меры) қанша? қаншалық? қаншадан? нешелеп? (сколько? до какой степени?)	сонша, онша, оншалық, соншалық, мұнша, мұндайлық, сондайлық, біраз, бірталай, недәуір, неғұрлым, бірен-саран, азды-көпті.
	4. Сын-бейне (Образа и способа действия) қалай? қалайша? қайтіп? (как? каким образом? каким способом?)	әрен, әзер, дереу, жедел, шапшаң, тез, жылдам, кенет, құр, түгел, ауызша, өзгеше, осылай, кейлекшен, тікелей, бірге, зорға, аздап

Түрлері (Типы)		Мысалдар (Примеры)
	5. Құшейту (Усилительные) қалай? қайтіп? қандай? (как? каким образом? какой?)	аса, нағыз, ең, өте, тым, тіпті, айрықша, барынша, кілең, небір, өңкей, әбден
	6. Мақсат (Цели) не үшін? неге? не мақсатпен? (зачем? для чего? с какой целью?)	әдейі, жорта, қасакана, көре, біле, тұра, әдейілеп
	7. Себеп-салдар (Причины и следствия) неліктен? не себепті? қалай? (почему? отчего? как? по какой причине?)	бекерге, амалсыздан, босқа, текке, лажсыздан, шарасыздан, амалсыздан, құр босқа, әншейін
	8. Топтау (Разделительности) қалай? қаншалап? (как?)	екеулеп, үшеулеп, бір-бірлеп, он-ондап, аз-аздан, көп-көптен, бас-басына, жұп-жұбымен, рет-ретімен

Жалғаулық шылаулар (Союзы)

Өзара тең тұрған сөздерді (бірыңғай мүшелерді), сөйлемдерді (салалас сөйлемдер) байланыстырып, солардың арасындағы грамматикалық қатынасты білдіріп тұрған шылаулар **жалғаулықтар** деп аталады.

Түрлері (Типы)	Жағаулықтар (Союзы)
I. Салаластырғыш (Сочинительные)	
1. Ыңғайластық (Соединительные)	мен (бен, пен, менен) да (де, та, те) және, әрі, әм
2. Талғаулықты (Разделительные)	әлде, біресе, я, бірде, болмаса, не, немесе, яки, күй, мейлі.
II. Сабактастырғыш (Подчинительные)	
1. Қарсылықты (Противительные)	бірақ, алайда, әйтседе, әйткенмен, әйтпесе, әйткенде, дегенмен, онда да, сондада, сөйтсе де
2. Себепті (Причинные)	себебі, өйткені неге десен, не үшін десен
3. Салдарлық (Следственные)	сондықтан, сол себепті, сол үшін, соның үшін
4. Шарттық (Условные)	егер, егер де, алда-жалда
5. Айқындағыш (Уточняющие)	яғни, демек
6. Ұстастырғыш (Присоединительные)	ал ендеше, ендеше, олай болса, онда

Септеулік шылаулар (Послелоги)

Атаушы сөздер арасындағы мезгілдік, мекендік, мақсаттық, себептік қатынастарды білдіріп, байланыстырушылық қызметте жұмсалатын көмекші сөздер септеулік шылаулар деп аталады. Септеуліктер белгілі бір септік жалғаудағы сөзбен тіркесіп, оның грамматикалық мағынасын нақтылап, толықтыра түседі.

Менгерілетін септіктер (Падежи)	Септеуліктер (Послеслоги)
1. Атау (Именительный)	арқылы, туралы, жайында, жайлы, жөнінде, сияқты, секілді, бойы, бойда, бойынша, бойымен, сайын, үшін, ғұрлы, шамалы, шақты, каралы
2. Барыс (Дательно-направительный)	дейін, шейін, төмен, қарай, қарап, қарсы, салым, торта, жуық, таяу
3. Шығыс (Исходный)	бері, кейін, соң, бұрын, бетер, гөрі, әрі, басқа, бөлек, өзге
4. Көмектес (Творительный)	қатар, бірге, қабат, қоса

Демеулік шылаулар (Частицы)

Өздері тіркесетін сөздерге қосымша реңк үстейтін мағыналарын күшейте түсетін көмекші сөздер демеулік шылаулар деп аталады.

Түрлері (Типы)	Демеуліктер (Частицы)
1. Сұраулық (Вопросительные)	ма (ме, ба, бе, па, пе), ше
2. Күшейткіш (Усилительные)	-ақ, -ау, -ай, да (де, та, те), шы (ші)
3. Нақтылық (Достоверности)	кой (ғой), ды (ді, ты, ті)
4. Шектік (Ограничения)	кана (ғана), -ақ, тек
5. Болымсыздық (Отрицания)	түгіл, тұрсын, тұрмақ
6. Көңіл-күй (Эмоциональные)	-мыс (-міс), екеш

Еліктеу сөздер (Подражательные слова)

Түрлі дыбыстарға еліктеуді немесе құбылыстар мен қимыл-қозғалыстарды бейнелеуді білдіретін сөздер еліктеу сөздер деп аталады. Еліктеу сөздер мағыналық жағынан еліктеуіш сөздер және бейнелеуіш сөздер болып екіге бөлінеді. Жанды, жансыз заттар шығарған түрлі дыбыстарды беру үшін қолданылатын сөздер дыбыстық еліктеуіш сөздер деп аталады: тарс-тұрс, ырр, санқ, қарқ, сарт-сұрт, салдыр-күлдір, қарш-күрш.

Заттардың, құбылыстар мен қимыл-қозғалыстардың түрлі сын-сипаты, әрекеттерін көру қабілеті арқылы қабылданып айтылатын сөздер бейнелеуіш сөздер деп аталады: жалт, қалт, селк, зып, бұлк, маң-маң, қалт-құлт, желп-желп.

Түрлері (Типы)	Мысалдар (Примеры)	
I. Мағынасына қарай (По значению)	1. Еліктеуіш (Звукоподражательные)	тарс, ар, қарқ, сарт, санқ, салдыр-күлдір
	2. Бейнелеуіш (Образо- подражательные)	зып, бұлк, қалт, селк, желп
II. Тұлғасына қарай (По способу обра- зования)	1. Негізгі (Непроизвод- ные)	дүрс, ар, лып, морт, солқ
	2. Туынды (Производ- ные)	томп-аң, елп-ен, қорб-аң, бұр-алаң, соз-алаң
III. Құрамына қарай (По составу)	1. Дара (Простые)	шалп, сарт, сырт, көл- бен, сопаң, қайқаң
	2. Күрделі (Сложные)	а) маң-маң, гүр-гүр, дір- дір ә) арс-ұрс, былқ-сылқ, жарқ-жүрк

Одағай (Междометие)

Сөйлеушінің шындыққа, болмысқа қатысын көңіл-күй, сезім арқылы білдіретін сөздер одағай деп аталады. Одағайдың атап көрсету қызметі жоқ. Оған арнайы грамматикалық категория тән емес. Көмекші сөздердегі грамматикалық мағына үстеу қызметі де одағайда кездеспейді.

Түрлері (Типы)		Мысалдар (Примеры)
I. Мағынасына қарай (По значению)	1. Көңіл-күй (Эмоциональные)	па, пәлі, қап, паһ-паһ, оһо, оһ, пай-пай, ту, әт-тен, әттеген-ай, тәйірі, түге, и-и, мәссаған, ой-пыр-ай, беу, пішту
	2. Ишарат (Побудительные)	Тәйт! Соп-соп! Кәне! Жә! Теке! Әрі! Әлди-әлди! Моһ-моһ! Көс-көс! Әүкім-әүкім! Шөре-шөре!
	3. Тұрмыс-салт (Бытовые)	Ассалумалейкум! Уағали-кумуссәлам! Хош! Қайыр! Рахмет! Күп! Ләб-бәй! Жәрәкімәлла!
II. Тұлғасына қарай (По способу образования)	1. Негізгі (Непроизводные)	оһ, ой, әй, ой, е, ә
	2. Туынды (Производные)	бәрекелде, тәңір-ай, ассалаумалейкум, мәссаған, япырмай, әттеген-ай

**Указатель лингвистических терминов
(Лингвистикалық терминдер көрсеткіші)**

- Ассимиляция (Гармония согласных)**
(Дыбыс үндестігі) — 10
- Аффиксы множественности**
(Көптік жалғау) — 19
- Аффиксы склонения**
(Септік жалғау) — 22
- Будущее время цели**
(Мақсатты келер шақ) — 56
- Будущее предположительное время**
(Болжалды келер шақ) — 50
- Винительный падеж**
(Табыс септік) — 23
- Вопросительные частицы**
(Сұраулық шылаулар) — 24
- Глагол**
(Етістік) — 41
- Гласные звуки**
(Дауысты дыбыстар) — 17
- Губная гармония**
(Ерін үндестігі) — 10
- Деепричастие**
(Көсемше) — 43
- Желательное наклонение**
(Қалау рай) — 72
- Залог**
(Етіс) — 42
- Имя прилагательное**
(Сын есім) — 27
- Имя существительное**
(Зат есім) — 26
- Имя числительное**
(Сан есім) — 31
- Исходный падеж**
(Шығыс септік) — 24
- Междометие**
(Одағай) — 82
- Местный падеж**
(Жатыс септік) — 23
- Местоимение**
(Есімдік) — 35
- Наречие**
(Үстеу) — 77
- Огрицательная форма глагола**
(Болымсыз етістік) — 25
- Переходное будущее время**
(Ауыспалы келер шақ) — 60
- Повелительное наклонение**
(Бұйрық рай) — 70
- Подражательные слова**
(Еліктеу сөздер) — 81
- Порядковые числительные**
(Реттік сан есім) — 34
- Послелоги**
(Септеулік шылаулар) — 86
- Притяжательная форма указательных местоимений**
(Сілтеу есімдіктер, тәуелденуі) — 39
- Притяжательные аффиксы**
(Тәуелдік жалғау) — 20
- Причастие**
(Есімше) — 42
- Прогрессивная ассимиляция**
(Ілгерінді ықпал) — 11
- Прогрессивно-регрессивная ассимиляция**
(Тоғыспалы ықпал) — 15
- Прошедшее категорическое время**
(Нақтылы өткен шақ) — 62
- Прошедшее обычное время**
(Дағдылы өткен шақ) — 68
- Прошедшее результативное время**
(Нәтижелі өткен шақ) — 64
- Прошедшее субъективное время**
(Субъективті өткен шақ) — 66
- Разряды имен числительных**
(Сан есімнің мағыналық түрлері) — 32
- Регрессивная ассимиляция**
(Кейінді ықпал) — 13
- Родительный падеж**
(Ілік септік) — 22
- Сингармонизм (Гармония гласных)**
(Буын үндестігі) — 9
- Склонение возвратного местоимения**
(Өздік есімдіктің септелуі) — 39
- Склонение личных местоимений**
(Жіктеу есімдіктерінің септелуі) — 36
- Склонение указательных местоимений**
(Сілтеу есімдіктерінің септелуі) — 38
- Словообразование имен прилагательных**
(Сын есімнің жасалуы) — 28
- Собственно настоящее время**
(Нақ осы шақ) — 44
- Согласные звуки**
(Дауыссыз дыбыстар) — 18
- Союзы**
(Жалғаулық шылаулар) — 79
- Степени сравнения прилагательных**
(Сын есімнің шырайлары) — 30
- Творительный падеж**
(Көмектес септік) — 24
- Условное наклонение**
(Шартты рай) — 76
- Формы спряжения**
(Жіктік жалғау) — 16
- Частицы**
(Демеулік шылаулар) — 80

МАЗМУНЫ (СОДЕРЖАНИЕ)

1. Кіріспе (Введение)	3
2. Дауысты дыбыстар (Гласные звуки)	17
3. Дауыссыз дыбыстар (Согласные звуки)	18
4. Буын үндестігі (Сингармонизм)	9
5. Дыбыс үндестігі (Ассимиляция)	10
6. Көптік жалғау (Аффиксы множественности)	19
7. Тәуелдік жалғау (Притяжательные аффиксы)	20
8. Жіктік жалғау (Формы спряжения)	16
9. Септік жалғау (Аффиксы склонения)	22
10. Зат есім (Имя существительное)	26
11. Сын есім (Имя прилагательное)	27
12. Сан есім (Имя числительное)	31
13. Есімдік (Местоимение)	35
14. Етістік (Глагол)	41
15. Етіс (Залог)	42
16. Етістіктің шақтары (Времена глагола)	44
17. Етістіктің райлары (Наклонения глагола)	70
18. Үстеу (Наречие)	77
19. Жалғаулық шылаулар (Союзы)	79
20. Септеулік шылаулар (Послелоги)	80
21. Демеулік шылаулар (Частицы)	80
22. Еліктеу сөздер (Подражательные слова)	81
23. Одағай (Междометие)	82

Учебное издание

ЖАНСЕНТ КАНСЕНТУЛЫ ТУЙМЕБА

Казахский язык
Краткий грамматический справочник

Технический редактор *М. Ш. Омирбекова*
Художник *В. И. Логинов*

Сдано в набор 5.06.91. Подписано в печать 5.12.91.
Бумага типографская № 2. Гарнитура литературная. Печать высокая.
Формат 60×90^{1/16}.
Заказ 816. Тираж 16000 экз.

Картпредприятие МСХ Каз. ССР, г. Алма-Ата, ул. Башшева, 23.